

Buitenlandervaring voor iedereen?

NULMETING NAAR IMPACT EN INCLUSIVITEIT VAN HET ERASMUS+-MOBILITEITSPROGRAMMA
ONDER MBO-STUDENTEN

Bas Kurver | Kristel Nas | Kyra de Korte | Danny Brukx | Amir Khodaie

Het Nationaal Agentschap (NA) Erasmus+ wordt in Nederland uitgevoerd door het CINOP / Nuffic.
Dit onderzoek is tot stand gekomen in opdracht van het NA en in samenwerking met Mariola Gremmen.

Buitenlandervaring voor iedereen?

Nulmeting naar impact en inclusiviteit van het Erasmus+-mobiliteitsprogramma onder mbo-studenten

Bas Kurver, Kristel Nas, Kyra de Korte, Danny Brukx & Amir Khodaie

September 2019

© 2019 ResearchNed Nijmegen in opdracht van Erasmus+. Alle rechten voorbehouden. Het is niet geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in publicaties zonder nauwkeurige bronvermelding. ResearchNed werkt conform de kwaliteitsnormen NEN-EN-ISO 9001:2008 voor kwaliteitsmanagementsystemen en NEN-ISO 20252:2012 voor markt-, opinie- en maatschappelijk onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding, onderzoeksvraag en methode	5
1.1	Inleiding: internationalisering in het mbo	5
1.2	Onderzoek naar internationalisering in het mbo: afwegingen voor de bevraging	6
1.3	Onderzoeksopzet en onderzoeksvraag	6
1.3.1	Doel van het onderzoek	6
1.3.2	Populatie	6
1.3.3	Methode en onderzoeksvraag	7
1.4	Leeswijzer	7
2	Internationalisering in het mbo	9
2.1	Uitgaande studentenmobiliteit in het mbo	9
3	Responsgroep	11
3.1	Inleiding	11
3.2	Soort buitenlandervaring	11
4	Buitenlandervaring naar achtergrondkenmerken	15
4.1	Inleiding	15
4.2	Geslacht, etniciteit en leeftijd	15
4.3	Beperkingen en aandoeningen en de ervaren belemmeringen daarvan	16
4.4	Opleidingsniveau ouders en student	17
4.5	Ouderlijke ondersteuning en financiële situatie	18
4.6	Belangrijkste bevindingen	19
5	Culturele oriëntatie, vaardigheden en zelfbeeld	21
5.1	Definitie en afbakening	21
5.2	De mate van vertrouwen in anderen	21
5.3	Internationale oriëntatie	22
5.4	Zelfbeeld en zelfstandigheid	23
5.5	Studiehouding	24
5.6	Nevenactiviteiten	24
5.7	Belangrijkste bevindingen	25
6	Belemmeringen en kansen	27
6.1	Definitie en afbakening	27
6.2	Hulpmiddelen om een buitenlandervaring te overwegen	27
6.3	Belemmeringen die ervaren worden tijdens een buitenlandverblijf	28
6.4	Belangrijkste bevindingen	29
7	Verblijf in het buitenland	31
7.1	Definitie en afbakening	31
7.2	Vorbereiding buitenlandreis	31
7.3	Ontwikkelde competenties	32
7.4	Informatie over Erasmus+	33
7.5	Ervaringen in het buitenland	33
7.5.1	Studie- en stage-ervaringen buitenland	33
7.5.2	In welke mate raden studenten hun vrienden aan voor stage of studie naar het buitenland te gaan?	37
7.6	Belangrijkste bevindingen	38

8	Een buitenlandreis voor iedereen (?)	39
9	Conclusies	41
9.1	Praktische beleidsaanbevelingen	41
	Bijlage A: Methodologische verantwoording	45

1 Inleiding, onderzoeksvraag en methode

1.1 Inleiding: internationalisering in het mbo

Met dit rapport wordt het tweede gedeelte van het cross-sectioneel onderzoek naar de impact en de inclusiviteit van het Erasmus+-programma gepresenteerd. In het eerste deel stonden studenten uit het hoger onderwijs centraal, in dit onderzoek wordt de impact en inclusiviteit van het programma onderzocht bij mbo-studenten. Het Nationaal Agentschap Erasmus+ Onderwijs & Training (NA) wil voor zowel ho- als mbo-studenten de impact van het Erasmus+-programma in Nederland in kaart brengen. Die impactanalyse wordt aan de hand van een meerjarig onderzoek (MJO) uitgevoerd¹. Gedurende de eerste meting bleek de vragenlijst niet helemaal aan te sluiten bij de leefwereld van mbo studenten. Zo verschilt niet alleen de aard en de duur van de periode in het buitenland tussen mbo en ho studenten, ook de leefsituatie en wijze waarop de opleidingen georganiseerd zijn is anders. Om die reden is ervoor gekozen om de uitgaande studentenmobiliteit in het mbo apart te onderzoeken. Dit rapport is hier een gevolg van.

De groep mbo-studenten is om diverse redenen interessant om apart van het ho te onderzoeken. Zo verschilt onder andere de omvang van de groep studenten die met Erasmus+ naar het buitenland gaat, en de aard van het buitenlandbezoek. Het percentage mbo-studenten dat naar het buitenland gaat voor een studie of stage ligt aanzienlijk lager dan het aandeel uitgaande studenten in het ho (resp. 7% en 25% in 2015). De huidige minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW), minister Van Engelshoven, geeft om die reden in juni 2018 in haar kamerbrief aan dat voor deze groep studenten er nog veel kansen op het gebied van internationalisering liggen. De ambitie van de minister is dan ook om in de aankomende vijf jaar de uitgaande studentenmobiliteit in het mbo te laten verhogen van zeven naar tien procent^{2 3 4}.

Momenteel zijn er diverse ontwikkelingen gaande om de uitgaande studentenmobiliteit te bevorderen in het mbo. Zo is er dankzij de keuzedelen ruimte in het curriculum om mbo-studenten internationale competenties en ervaringen op te laten doen. Daarnaast zijn er meer mogelijkheden om Engels op een hoger niveau of om een andere moderne vreemde taal te kunnen volgen. Ook zijn er diverse buitenlandse bedrijven door Stichting Samenwerking Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (SBB) erkend als een leerbedrijf en is het zo vergemakkelijkt om stage te lopen bij een Nederlands bedrijf in een internationale context zodat een internationale ervaring opgedaan kan worden. Tevens is het nu mogelijk een vrijstelling te krijgen voor bepaalde studieonderdelen wanneer de student passende resultaten kan voorleggen die behaald zijn in het buitenland. Daarnaast wordt het makkelijker gemaakt om na een in het buitenland afgelegd examen over te stappen of door te stromen naar het ho. Hiermee wordt de toegankelijkheid van het vervolgonderwijs verbeterd. De minister stelt dat een internationale ervaring een positieve uitwerking heeft op de competenties van de student, zoals communiceren, samenwerken en ondernemen. Deze zijn relevant bij een studie in het ho.²

Voor de financiering van de buitenlandervaring in het kader van de studie stelt de minister in haar kamerbrief dat er beroep gedaan kan worden op het Erasmus+-programma². Bij de oprichting van het Erasmus+-programma in 1987 was de doelstelling immers om onder andere de kansengelijkheid van voornamelijk de uitgaande studentenmobiliteit in het Nederlands onderwijssysteem te verbeteren.

1 In dit rapport zal bij de figuren naar deze meting gerefereerd worden als 'Erasmus+ mbo meerjarig onderzoek 1 (E+ mbo mjo-1)'.
2 Internationalisering in evenwicht, *Kamerstukken I* 2018, 1362992, 1-17

3 Onderwijsraad. (2018). Internationalisering in het hoger onderwijs. Verkregen op 15 augustus 2019 van <https://www.onderwijsraad.nl/publicaties/2018/internationalisering-hoger-onderwijs/volledig/item7641#bron4>

4 Studentenmonitor. (2017). Hoger onderwijs gevolgd buiten Nederland totaal. *OCW Studentenmonitor hoger onderwijs 2001-2017*. Verkregen op 15 augustus 2019 van <http://www.studentenmonitor.nl/tabellen/index.html>

Erasmus+ heeft als doel om studenten te stimuleren om tijdelijk voor studie of stage naar het buitenland te gaan. Hierbij worden de studenten zowel financieel als organisatorisch gefaciliteerd.^{5 6}

1.2 Onderzoek naar internationalisering in het mbo: afwegingen voor de bevraging

Om het internationaliseringstraject van de mbo-student zo goed mogelijk in kaart te brengen zijn er gesprekken gevoerd met mbo-instellingen over de manier van bevragen. Deze gesprekken waren noodzakelijk om meer vat te krijgen op de relatief jonge doelgroep (in vergelijking met het ho) bestaande uit studenten die vooral een praktijkgerichte opleiding volgen. Deze doelgroep is qua samenstelling heel anders dan de doelgroep uit het ho en vragen die van toepassing zijn op ho studenten, blijken niet altijd van toepassing op de groep studenten uit het mbo. Zo bleek uit de gesprekken met de instellingen dat vragen die direct ingingen op de competenties van de mbo-student als onprettig kunnen worden ervaren. De verantwoordelijke voor het internationaliseringstraject op een instelling gaf aan dat '(...) een gevoel van een overhoring kan ontstaan, zoals welke talen beheers je, wat zijn je competenties (...) Onze studenten hebben toch al vaak het gevoel dat ze tekortschieten en ze worden vergeleken met studenten uit het ho'.

Deze gesprekken hebben ertoe geleid dat de vragenlijst grondig is aangepast ten opzichte van de vragenlijst voor het ho. Vragen zijn ingekort en aangepast. Aanpassingen bestaan hoofdzakelijk uit het 'positiever' stellen van vragen. Dus niet 'wat belemmert jou om naar het buitenland te gaan (...)' maar 'wat zou jou kunnen helpen (...)'. Uiteindelijk hebben al deze aanpassingen ertoe geleid dat de bevraging in het mbo later in het jaar heeft plaatsgevonden dan de bevraging in het ho. Dit, samen met het verschil in vraagstelling en de andere doelgroep, heeft ertoe geleid dat resultaten uit het ho en het mbo niet onderling te vergelijken zijn. In hoofdstuk 3 zullen we dieper ingaan op de onderzochte doelgroep en de aard en de omvang van de buitenlandervaring van de mbo-student.

1.3 Onderzoeksopzet en onderzoeksvraag

1.3.1 Doel van het onderzoek

Het MJO bestaat voor zowel de ho- als de mbo-studenten uit twee deelonderzoeken: een cross-sectioneel onderzoek en een longitudinaal onderzoek. Het voorliggend rapport beschrijft de resultaten van het cross-sectioneel onderzoek onder mbo-studenten. Voor dit onderzoek is gebruikgemaakt van een enquête waarin vragen worden gesteld over het interculturele bewustzijn, eigen vaardigheid, alsmede de eventuele buitenlandervaring en mogelijke belemmeringen voor de totstandkoming van een buitenlandervaring. Deze eerste meting vormt de basis om de impact van Erasmus+ te meten, echter er kunnen in dit rapport nog geen uitspraken gedaan worden over de impact. Er zijn immers meerdere metingen noodzakelijk om het effect van beleid te kunnen meten. Om die reden wordt nu hoofdzakelijk de inclusiviteit van het Erasmus+-programma onderzocht.

1.3.2 Populatie

De vragenlijst voor de mbo-studenten is, net zoals bij de ho-studenten, in een online enquête afgenomen. Voor de benadering van de mbo-studenten is onder andere gebruikgemaakt van het studentenpanel van ResearchNed. Studenten zijn ook benaderd via de mbo-instellingen. Hiervoor is eerst via het NA een lijst met instellingen opgevraagd die gebruikmaken van Erasmus+. Vervolgens zijn deze scholen gebeld om te vragen of ze wilden meewerken aan het onderzoek.

5 Nuffic. (2017, februari 12). Outgoing student mobility in Dutch higher education, 2015 -2016. Verkregen op 11-2-2019 van <https://www.nuffic.nl/en/publications/outgoing-student-mobility-dutch-higher-education-2015-2016/>

6 González, C. R., Mesanza, R. B., & Mariel, P. (2011). The determinants of international student mobility flows: an empirical study on the Erasmus programme. Higher Education, 62(4), 413-430.

Daarnaast heeft Erasmus+ e-mailadressen geleverd aan ResearchNed van studenten die in de afgelopen jaren naar het buitenland zijn geweest met Erasmus+. Tot slot bleek dat bij de eerste meting onder ho- studenten een groep mbo-studenten was die de vragenlijst hebben ingevuld. Om de resultaten van deze studenten niet te verliezen is besloten om die studenten eveneens mee te nemen in de responsgroep. In hoofdstuk 3 wordt uitgebreid ingegaan op de samenstelling en de aantallen van deze groep.

1.3.3 Methode en onderzoeksvraag

In de eerste meting van dit meerjarig onderzoek staat de volgende onderzoeksvraag centraal:

In hoeverre hebben alle mbo-studenten een gelijke kans om in het kader van de studie naar het buitenland te gaan?

Hiervoor is de samenstelling van twee groepen studenten in de responsgroep onderling vergeleken:

(1) studenten zonder buitenlandervaring en (2) studenten met een buitenlandervaring. Voor die tweede groep is ervoor gekozen om zowel de studenten die gebruik hebben gemaakt van Erasmus+ als de studenten met een buitenlandervaring zonder Erasmus+ samen te nemen. Hiervoor zijn verschillende redenen die uitvoerig worden besproken in hoofdstuk 3.

Aan de hand van beschrijvende analyses wordt in dit rapport de aard en de omvang van de doelgroep in kaart gebracht. We bekijken wie er naar het buitenland zijn geweest, wat de culturele oriëntaties zijn en wat eventueel de belemmeringen waren voor een buitenlandreis. In het laatste hoofdstuk gaan we na in hoeverre een buitenlandbezoek kan worden voorspeld aan de hand van achtergrondkenmerken van een student. Door te kijken naar de uitkomsten van een logistische regressieanalyse formuleren we een antwoord op de inclusiviteitsvraag. Daarnaast vormt dit onderzoek een aanknopingspunt voor het meerjarig onderzoek, waarbij de impact van een buitenlandreis wordt onderzocht.

1.4 Leeswijzer

Wat betreft de opzet van het rapport gaan we allereerst in hoofdstuk 2 dieper in op wat er al bekend is over de uitgaande studentenmobiliteit en de daarbij behorende kanselijkheid onder mbo-studenten. Vervolgens wordt in hoofdstuk 3 de responsgroep besproken. Dan wordt in hoofdstuk 4 gekeken in hoeverre de onderzoeksgroepen verschillen naar verschillende achtergrondkenmerken. In hoofdstuk 5 worden de verschillen tussen de onderzoeksgroepen onderzocht op het gebied van sociale, culturele en internationale vaardigheden en studiehouding. Belemmeringen om naar het buitenland te gaan komen uitvoerig aan de orde in hoofdstuk 6. Hoofdstuk 7 staat in het teken van de studenten die wel naar het buitenland zijn geweest of nu zijn. Hier wordt inzichtelijk gemaakt hoe studenten hun verblijf in het buitenland (hebben) ervaren, hoe zo'n verblijf eruit ziet (land, verblijfsduur, etc.), welke competenties zij hebben ontwikkeld naar aanleiding van die buitenlandreis en hoe zij informatie over Erasmus+ hebben ontvangen en wat ze daarvan vinden. In hoofdstuk 8 wordt een logistische regressie uitgevoerd om in kaart te brengen of en hoe de groep die naar het buitenland is geweest verschilt van de groep die niet naar het buitenland is gegaan. In hoofdstuk 9 worden tot slot de belangrijkste conclusies op een rijtje gezet.

2 Internationalisering in het mbo

Om een goed beeld te krijgen van hoe een buitenlandbezoek voor mbo studenten er daadwerkelijk uitziet gaan we in dit hoofdstuk dieper in op de stand van zaken rondom de uitgaande studentenmobiliteit in het mbo. We bekijken aan de hand van de bestaande literatuur hoe de ‘gemiddelde’ buitenlandreis eruit ziet voor de mbo-student. Deze verschilt qua aard (studie of stage) en omvang (duur en bestemming) met de buitenlandervaring van de ho-student. Zo duurt een verblijf over het algemeen korter en is het vaker een stage dan het volgen van vakken of cursussen. Om die reden is het relevant om de mbo-studenten los van de ho-studenten te onderzoeken. Ook voor de keuze van de verdere indeling van dit rapport is het goed om te bekijken hoe de buitenlandreis eruit ziet. In dit rapport worden namelijk de studenten die naar het buitenland zijn geweest met Erasmus+ en zonder Erasmus+ samengenomen en vergeleken met de studenten die (nog) niet naar het buitenland zijn geweest. Ook dit heeft te maken met de aard en omvang van de buitenlandreis van de mbo-studenten. Zo is de groep ‘free-movers’ (studenten die op eigen initiatief naar het buitenland gaan zonder Erasmus+-beurs) in de steekproef aanzienlijk kleiner dan in het ho (zie voor aantallen hoofdstuk 3). De beschikbare literatuur toont dat dit ook voor populatie geldt: mbo-studenten die naar het buitenland gaan om vakken te volgen of voor stage doen dit vaker met hulp van de instelling en met bijbehorende beurs, dan op eigen initiatief. In onderstaande alinea’s gaan we dieper in op wat er al bekend is over de uitgaande studentenmobiliteit onder mbo-studenten.

2.1 Uitgaande studentenmobiliteit in het mbo

Internationalisering speelt een steeds prominentere rol binnen het mbo. Hoewel het mbo als onderwijssector voor een groot deel toegespitst is op de regionale arbeidsmarkt, komen afgestudeerde mbo’ers steeds meer terecht in een interculturele samenleving en gaan ze veelal werken op een internationaal georiënteerde arbeidsmarkt. Sinds 2013 is er een stijging te zien in het aandeel studenten dat in het kader van de studie naar het buitenland gaat. Daar waar in 2013 5,7 procent van de studenten onder de uitgaande studentenmobiliteit behoorde, was dit in 2016 7,6 procent. De meest recente cijfers wijzen uit dat een kleine acht procent van de mbo-studenten een buitenlandse studie-ervaring opdoet. Het merendeel van deze groep volgt een stage (7,1%) en een klein gedeelte volgt een studie in het buitenland (0,6%). Het volgen van een stage is dus verreweg de meest voorkomende reden om naar het buitenland te gaan.⁷

Deze stages, ook wel bpv’s genoemd, vinden meestal plaats bij een bedrijf dat door Stichting Samenwerking Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (SBB) erkend is als leerbedrijf. De organisatie van zo’n reis komt tot stand via de instelling die contact heeft met de verschillende bedrijven. Waar de reis naar toe gaat (bijv. Spanje, het Verenigd Koninkrijk of België) is dus vaak afhankelijk van de contacten die er zijn met de instelling. Gezien het type reis (stage) en de manier waarop zo’n reis wordt vormgegeven (via de instelling) lijkt hier veel minder sprake te zijn van de zogenoemde ‘free-movers’. In de responsgroep die voor dit onderzoek beschikbaar is bleek deze groep ook zeer klein te zijn.

Als er gekeken wordt naar de duur van de buitenlandervaring blijkt dat de meeste studenten (51,4%) een stage volgden die tenminste drie en maximaal zes maanden duurde. Bij 42 procent van de studenten duurde die ervaring korter dan drie maanden. Kijken we specifiek naar de mbo-studenten die met Erasmus+ naar het buitenland zijn gegaan, blijkt dat 35 procent van de studenten in schooljaar 2015-2016 drie tot zes maanden met Erasmus+ naar het buitenland ging. Het merendeel van de studenten (63%) daarentegen ging korter dan drie maanden naar het buitenland. Dit is te verklaren doordat studenten met Erasmus+ vaker een studie-uitwisseling of studiereis maken, dan studenten zonder Erasmus+.

7 Nuffic (2018) Internationalisering in beeld. Feiten en cijfers uit het onderwijs.

De uitgaande studentenmobiliteit en de mbo-sector

De kans dat iemand naar het buitenland gaat voor de studie is sterk afhankelijk van de sector waarbinnen de student zijn studie volgt. Zo blijkt dat van de mbo-studenten die zijn afgestudeerd aan een opleiding binnen het domein Toerisme en recreatie 45 procent een buitenlandervaring heeft opgedaan. Binnen het domein Mobiliteit en voertuigen is dit ‘slechts’ 2,5 procent.⁸ Deze verschillen zijn fors en benadrukken dat de opleiding voor een groot deel verantwoordelijk is voor het buitenlandbezoek van de mbo-student. De grote van de bijdrage die Erasmus+ kan leveren aan de inclusiviteit van een buitenlandreis voor de mbo-student is dus ten eerste afhankelijk van het domein (lees opleiding) waarbinnen een student studeert. Zo kan het zijn dat de student geen of nauwelijks informatie krijgt vanuit de instelling over de mogelijkheid om een stage in het buitenland te doen. Daarnaast is het goed denkbaar dat in bepaalde sectoren minder contacten zijn met buitenlandse stagebedrijven, waardoor de mogelijkheid om een stage te doen in het buitenland heel klein is (of zelfs niet bestaat). Deze aspecten zijn belangrijk om mee te nemen bij de beantwoording van de inclusiviteitsvraag. In verdere analyses in dit rapport zullen we daarom rekening houden met de sector waarbinnen de mbo-student studeert.

8 Nuffic (2018) Internationalisering in beeld. Feiten en cijfers uit het onderwijs.

3 Responsgroep

3.1 Inleiding

Dit is de eerste meting van een MJO naar de impact van een buitenlandervaring met Erasmus+ onder *mbo-studenten*. In dit onderzoek zal op basis van een cross-sectionele analyse worden bekeken in hoeverre studenten die naar het buitenland zijn geweest voor hun studie verschillen van de studenten die niet zijn weggegaan. Dit eerste onderzoek vormt hierbij de basis voor de vervolgmeting waarin de impact van Erasmus+ op het gebied van interculturele vaardigheden en internationale blik wordt gemeten. Bij een tweede meting kan immers onderzocht worden in hoeverre een buitenlandervaring zorgt voor een verandering in houding op het gebied van die vaardigheden. Bovendien kan deze verandering worden vergeleken met de groep studenten die in die periode geen buitenlandervaring hebben opgedaan. Omdat bij de effectmeting een tweede meting beschikbaar moet zijn om onder andere uitspraken te kunnen doen over effecten en causale verbanden, wordt in dit rapport uitsluitend aandacht besteed aan de inclusiviteit van de buitenlandreis bij mbo-studenten.

De netto respons van de mbo-vragenlijst bedraagt 1.519 studenten. De samenstelling van de steekproef bestaat uit mbo-studenten die zijn benaderd via de instellingen (1.080), via het mbo-panel van ResearchNed (359) en via een contactpersonenlijst van Erasmus+ (80). Zie voor een totaaloverzicht van de respons de bijlage.

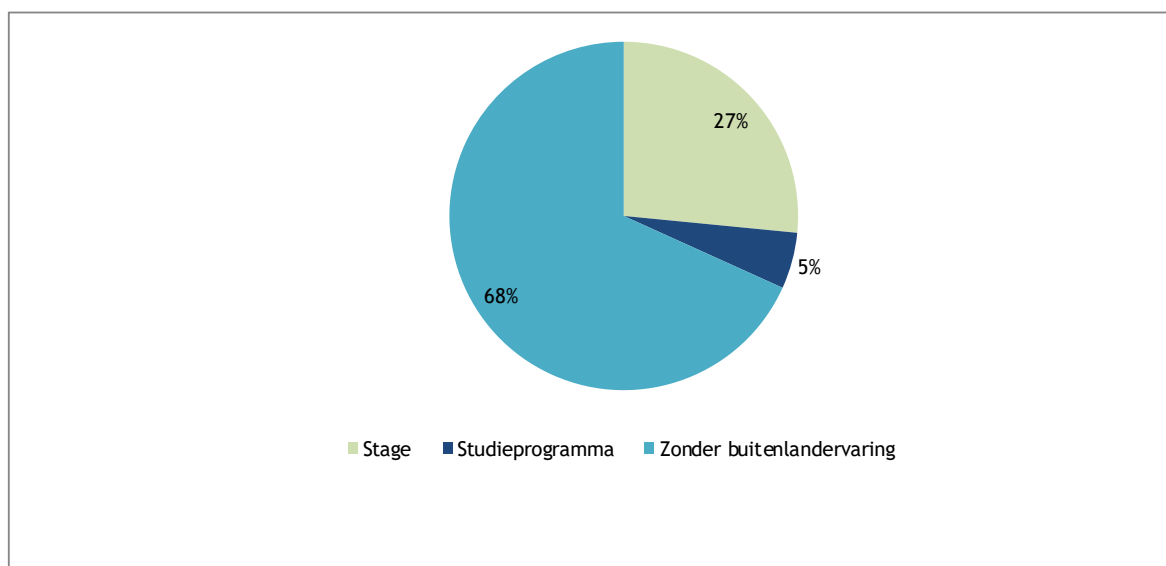
Het blijkt dat in deze responsgroep sprake is van onevenwichtigheid naar (achtergrond)kenmerken die van invloed (kunnen) zijn op de resultaten. Met andere woorden: de studenten die zich in de responsgroep begeven verschillen aanzienlijk van zowel de populatie van mbo-studenten als de Erasmus+-populatie. Om te voorkomen dat deze verschillen leiden tot incorrecte resultaten is er gecorrigeerd met behulp van een weegfactor. Dit zorgt ervoor dat de antwoorden van de ondervertegenwoordigde groepen zwaarder meetellen en de antwoorden van de oververtegenwoordigde groepen minder zwaar meetellen in de totalen. In deze rapportage geven we in grafieken de *gewogen percentages* weer, maar vermelden daarbij de *ongewogen aantallen*. Op basis hiervan zijn de resultaten, uitgedrukt in percentages, een betere afspiegeling van de onderzoekpopulaties, maar is tegelijkertijd duidelijk op hoeveel respondenten deze resultaten daadwerkelijk gebaseerd zijn⁹. Een belangrijke kanttekening hierbij is dat het aantal respondenten dat met Erasmus+ is weggeweest nog altijd groter is dan in de populatie. Dit komt omdat een deel van de responsgroep specifiek is benaderd via het adressenbestand van Erasmus+. Om die reden kunnen er bij de analyses geen uitspraken worden gedaan over de grootte van de groep mensen die naar het buitenland is gegaan en zullen uitspraken altijd worden gedaan voor beide subpopulaties (studenten die wel en niet naar het buitenland zijn geweest).

3.2 Soort buitenlandervaring

Allereerst wordt in deze paragraaf stilgestaan bij de verdeling in de responsgroep (1.519 studenten) naar soort buitenlandervaring. Figuur 3.1 geeft weer dat ruim twee derde van de studenten in de responsgroep geen buitenlandervaring heeft opgedaan in het kader van de studie (68%). Vervolgens bestaat de één na grootste groep uit de studenten die voor een stage naar het buitenland zijn gegaan (27%). Verder is ruim vijf procent voor een studieprogramma naar het buitenland gegaan. Deze verdeling in de steekproef toont de oververtegenwoordiging van het aandeel studenten dat naar het buitenland is geweest. Eerder onderzoek toont namelijk aan dat het om een groep gaat van ongeveer acht procent van de totale populatie.⁵ Deze oververtegenwoordiging komt doordat er specifiek een groep studenten is benaderd via

⁹ Uitgebreide toelichting staat vermeld in de bijlage

Erasmus+ die naar het buitenland is geweest. Om deze reden wordt in het vervolg van het rapport alle uitspraken uitgesplitst naar beide subgroepen (wel en niet naar het buitenland geweest voor de studie).

Figuur 3.1: Verdeling mbo-studenten in de responsgroep (=1.519) naar soort buitenlandervaring (bron: E+ mbo mjo-1).

Tabel 3.1 toont de ongewogen aantallen in de steekproef die naar het buitenland zijn geweest. Zoals reeds aangestipt werd in hoofdstuk 2 is het aantal studenten dat op eigen initiatief naar het buitenland gaat zonder een beurs erg klein (8% van de buitenlandbezoekers). Op twee na, is iedereen van deze groep ‘free-movers’ op stage geweest (n=26). Wanneer we de antwoorden van deze 26 mbo-studenten nader bekijken, blijkt dat zij in de meeste gevallen een vorm van begeleiding hebben gehad vanuit de instelling. Dit komt omdat de organisatie van zo’n reis tot stand komt via de instelling die contact heeft met de verschillende bedrijven. Van echte ‘free-movers’ is in de responsgroep amper sprake. Om deze reden beschouwen we in dit rapport de groep “free-movers” en de groep mensen die met Erasmus+ naar het buitenland zijn gegaan als één groep. We zetten deze groep telkens af tegen de groep studenten die (nog) niet naar het buitenland is gegaan.

Tabel 3.1: Aantal respondenten (mbo) die naar het buitenland zijn geweest in de steekproef – ongewogen

	Vanuit school verplicht	Georganiseerd vanuit de opleiding	Eigen initiatief	Totaal mbo-studenten
Erasmus+- beurs	36	199	116	351
Andere beurs	0	2	0	2
Geen beurs/ weet ik niet	21	53	39	113
Totaal mbo-studenten	57	254	155	466

Bron: : Erasmus+ mbo meerjarig onderzoek 1

Tot slot illustreert figuur 3.2 de populairste bestemmingslanden onder mbo-studenten in de responsgroep. Vooral Spanje, Duitsland, het VK, Malta, Oostenrijk en België blijken populaire bestemmingslanden te zijn.

Figuur 3.2: Rubricering van de populairste bestemmingslanden onder mbo-studenten in de responsgroep (=499) (bron: E+ mbo mjo-1).

4 Buitenlandervaring naar achtergrondkenmerken

4.1 Inleiding

De overheid hecht grote waarden aan de toegankelijkheid van het onderwijs. Hierbinnen geldt ook dat de uitgaande studentenmobiliteit voor iedereen toegankelijk moet zijn. Met andere woorden: beleid moet er op gericht zijn dat iedere student (ongeacht zijn of haar achtergrond, opleidingsniveau of persoonlijke vaardigheden) een even grote kans heeft om naar het buitenland te gaan. Om daarop effectief beleid te kunnen voeren is het van belang om allereerst vast te stellen waar er kansongelijkheid rondom de uitgaande studentenmobiliteit bestaat. Om die reden kijken we in dit hoofdstuk naar de verschillen in achtergrondkenmerken tussen twee onderzoeksgroepen: studenten (1) zonder en (2) met een buitenlandervaring¹⁰.

4.2 Geslacht, etniciteit en leeftijd

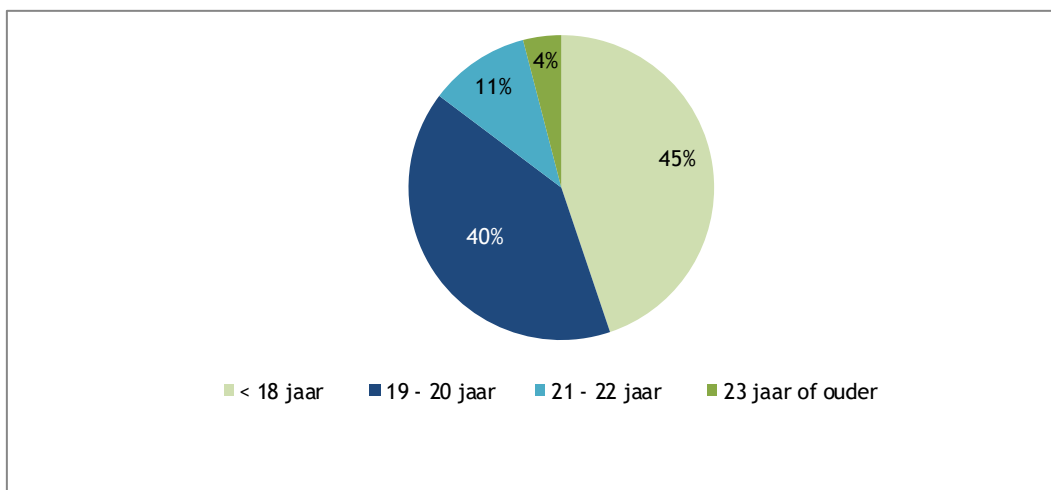
In de analyses vergelijken we telkens de compositie van de groep studenten die niet naar het buitenland zijn gegaan met de samenstelling van de groep studenten die wel naar het buitenland is gaan. Als er verschillen in samenstelling zijn kunnen we concluderen dat de ene groep een grotere of kleinere kans heeft om naar het buitenland te gaan. Mannen en vrouwen gaan beide even vaak naar het buitenland. Het aandeel vrouwelijke mbo-studenten is binnen beide groepen met 52 procent gelijk.

Ook vinden we geen verschillen tussen studenten die wel of niet naar het buitenland gaan voor wat betreft de migratie achtergrond¹¹. De groep studenten met een migratieachtergrond is binnen beide groepen met 12 procent even groot. Studenten met en zonder een migratieachtergrond lijken dus een even grote kans te hebben om naar het buitenland te gaan.

Om inzichtelijk te krijgen op welke leeftijd studenten naar het buitenland zijn gegaan, is gebruik gemaakt van twee items: “in welk jaar ben je geboren?” en “wanneer was je voor je stage/studie in het buitenland?”. Figuur 4.1 geeft de resultaten weer. Hieruit blijkt dat meer dan de helft van de uitgaande mbo-studenten negentien jaar of ouder was toen ze naar het buitenland zijn gegaan. Dit komt overeen met onze verwachtingen aangezien oudere studenten c.q. ouderejaars studenten eerder in aanmerking komen voor een stage. Echter neemt het niet weg dat deze leeftijd wat lager ligt dan bij de ho-studenten. Dit kan verklaard worden doordat de mbo-student over het algemeen op een jongere leeftijd naar het mbo gaan dan de studenten die naar het ho gaan.

10 Indien er gesproken wordt over verschillen tussen de onderzoeksgroepen betreft het hier significante verschillen. Wanneer de verschillen niet worden besproken blijkt hier geen sprake te zijn van een significant effect en worden deze verder buiten beschouwing gelaten.

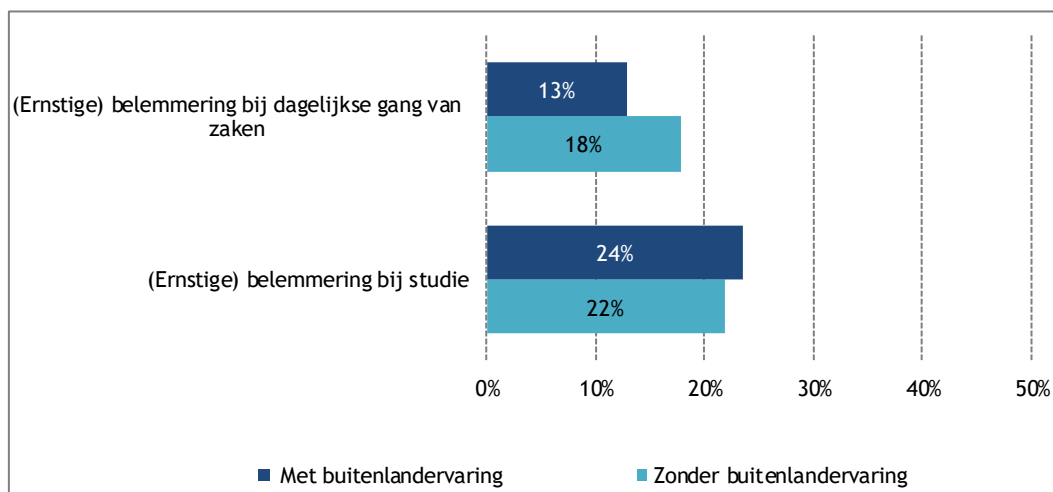
11 Voor deze analyse is de definitie van het hebben van een migratieachtergrond gebaseerd op de omschrijving voor eerste en tweedegeneratie migranten van het CBS. Deze twee groepen zijn vervolgens bij elkaar genomen omdat anders de groepen te klein zouden worden om uitspraken te kunnen doen over de resultaten.

Figuur 4.1: Verdeling leeftijd van de mbo-studenten (=303) naar het hebben van een buitenlandervaring (bron: E+ mbo mjo-1)

4.3 Beperkingen en aandoeningen en de ervaren belemmeringen daarvan

In dit onderdeel wordt gekeken in hoeverre het hebben van een buitenlandervaring verschilt voor mbo-studenten met en zonder een beperking.¹² Uit de resultaten blijkt dat ruim 40 procent van de bevroagde mbo-studenten één of meerdere aandoeningen heeft.¹³ Dit aandeel komt overeen met wat er bekend is in de populatie.¹⁴ Studenten met en zonder een buitenland ervaring verschillen niet naar het hebben van een beperking. Verder blijkt uit figuur 4.2 dat van de groep studenten met een handicap in beide onderzoeksgroepen de meeste belemmering ervaren wordt bij de studie, de belemmering bij de dagelijkse gang van zaken ligt iets lager. Of het hebben van een aandoening een belemmering kan vormen om naar het buitenland gaan kan vanuit deze resultaten niet gesteld worden.

Figuur 4.2: De mate waarin mbo-studenten (=504) belemmeringen ervaren van hun handicap / functiebeperking naar het hebben van een buitenlandervaring (bron: E+ mbo mjo-1)

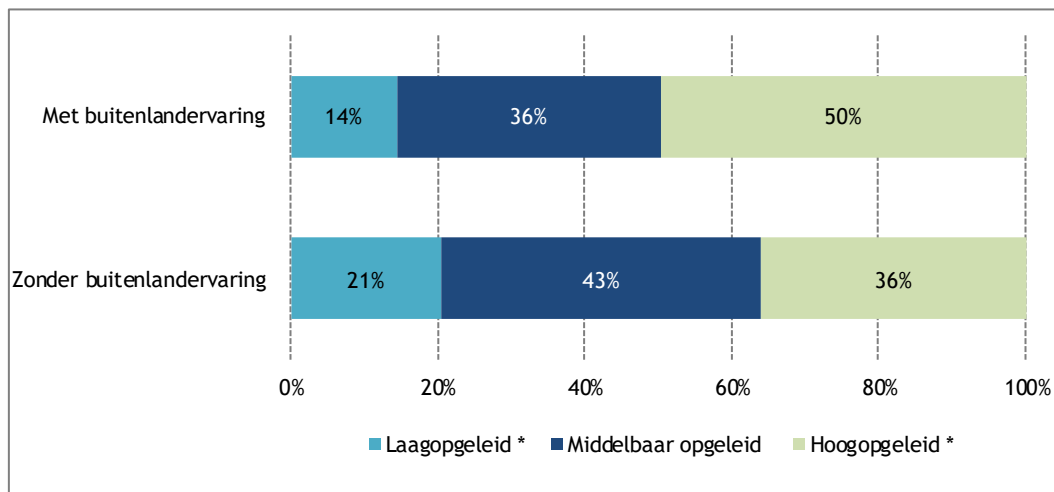
12 De volgende aandoeningen zijn in de vragenlijst aan bod gekomen: ADHD, ADD of concentratieproblemen, (2) Autisme, (3) Dyslexie of dyscalculie, (4) chronische aandoening/ ziekte, (5) psychische aandoening, (6) functionele beperking, (7) andere aandoening/ziekte.

13 Significante verschillen tussen de onderzoeksgroepen worden aangegeven met * ($p < 0,05$).

14 JOB-monitor 2016 (267.042 mbo-studenten, ruim 50% van de totale populatie) bleek dat 38% van de respondenten te kampen heeft met een beperking.

4.4 Opleidingsniveau ouders en student

Uit eerder onderzoek weten we dat het opleidingsniveau van de ouders sterk samenhangt met onderwijskansen¹⁵. Vandaar dat we ook binnen dit onderzoek aandacht schenken aan de relatie tussen het opleidingsniveau van ouders en de kans om naar het buitenland te gaan. In dit rapport is het ouderlijk opleidingsniveau ingedeeld in drie groepen volgens de definities van het CBS¹⁶. Laagopgeleide ouders zijn ouders met alleen basisonderwijs of vmbo/mavo als hoogste opleiding. Middelbaaropgeleide ouders zijn ouders met havo, vwo of mbo als hoogst behaalde opleiding. Ouders met een hoog opleidingsniveau hebben hbo of universiteit als hoogst behaalde opleiding of zijn gepromoveerd. In dit rapport is het ouderlijk opleidingsniveau gemeten door de hoogst genoten opleiding van één van de ouders te nemen. Binnen de groep mbo-studenten met een buitenlandervaring is het aandeel studenten met hoogopgeleide ouders aanzienlijk hoger (53%) dan in de groep mbo-studenten zonder buitenlandervaring (37%). Kortom, kinderen van hoogopgeleide ouders lijken vaker naar het buitenland te gaan dan kinderen van lager opgeleide ouders (figuur 4.3).

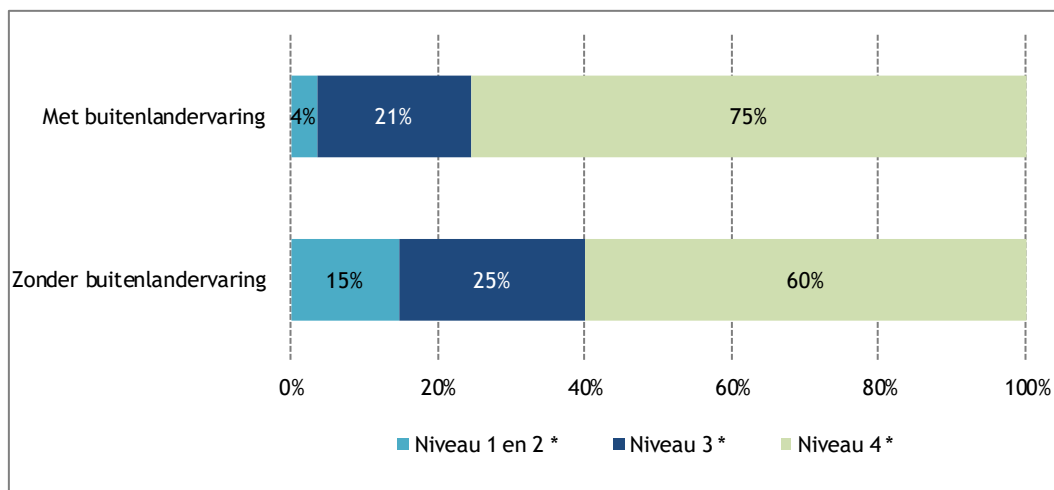

Figuur 4.3: Opleidingsniveau van de ouders (3 groepen) van de mbo-studenten (=1.109) naar het hebben van een buitenlandervaring (bron: E+ mbo mjo-1)

Figuur 4.4 toont, in lijn met de verwachtingen, dat het niveau van de opleiding van de student eveneens bepalend is voor de kans om naar het buitenland te gaan. Zo volgt drie procent van de studenten met een buitenlandervaring een opleiding op niveau 1 of 2. Dit aandeel studenten ligt bij de groep studenten zonder buitenlandervaring op zestien procent, waarmee gesteld kan worden dat mbo-studenten met niveau 3 of 4 vaker naar het buitenland gaan dan mbo-studenten van niveau 1 of 2. Studenten met niveau 3 of 4 komen ook eerder in aanmerking voor een stage en zijn over het algemeen ook wat ouder.

¹⁵ Spijker, F. van., Houwen, K. van. der., & Gaalen, R. van. (2017). Invloed ouderlijk opleidingsniveau reikt tot ver in het voortgezet onderwijs. Onderwijs & Wetenschap. ESB.

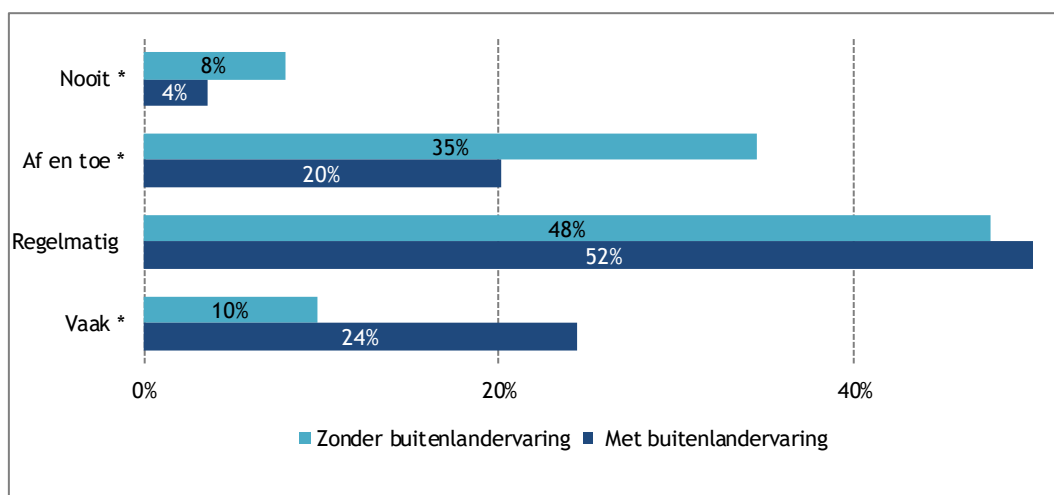
¹⁶ CBS. (2017). Standaard onderwijsindeling 2016. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Figuur 4.4: Niveauverschillen binnen het mbo (=1.519) naar het hebben van een buitenlandervaring (bron: E+ mbo mjo-1)

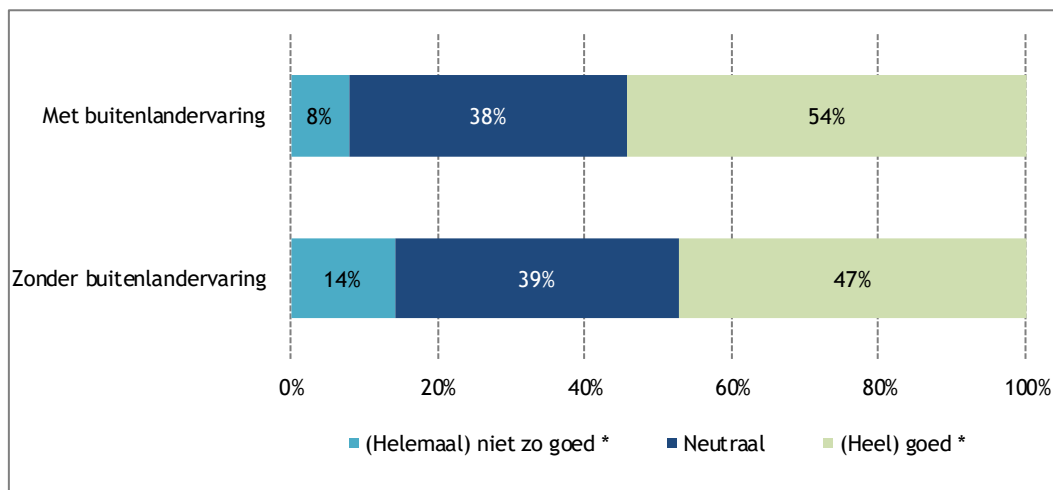
4.5 Ouderlijke ondersteuning en financiële situatie

Verder kan verwacht worden dat de kans op een buitenlandervaring positief wordt beïnvloed wanneer ouders hun kinderen meer ondersteunen bij de studie. In Figuur 4.5 staan de resultaten weergegeven van de geconstrueerde schaal van ouderlijke ondersteuning. In de bijlage staat weergegeven welke items hiervoor gebruikt zijn. In de figuur stellen we twee zaken vast. Bijna twee derde van de studenten zonder buitenlandervaring en meer dan drie vierde van de studenten met buitenlandervaring geeft aan regelmatig tot vaak ondersteuning te krijgen van de ouders. Daarnaast is het opvallend dat het aandeel studenten dat vaak ondersteuning krijgt veel hoger is onder de groep studenten die naar het buitenland is geweest (24%) dan onder studenten die niet naar het buitenland zijn geweest (10%). Tevens zijn het de studenten zonder buitenlandervaring die vaker af en toe tot nooit ondersteuning van de ouders krijgen. Hiermee lijkt de intensiviteit van de ondersteuning van de ouders een positief effect te hebben op de kans om naar het buitenland te gaan voor een studie en/of stage.

Figuur 4.5: Ouderlijke ondersteuning van de mbo-student (=1.251) naar het hebben van een buitenlandervaring (bron: E+ mbo mjo-1)

Tot slot is aan de studenten gevraagd aan te geven hoe goed hun ouders of verzorgers het financieel hebben in vergelijking met andere ouders (figuur 4.6). Uit de resultaten blijkt dat studenten zonder buitenlandervaring de ouderlijke financiële situatie minder goed beoordelen dan studenten met een buitenlandervaring. Het ligt voor de hand om te veronderstellen dat financiële positie van ouders samenhangt met een buitenlandbezoek van studenten.

Figuur 4.6: De financiële situatie van de ouders van de mbo-student (=1.254) naar het hebben van een buitenlandervaring (bron: E+ mbo mjo-1)

4.6 Belangrijkste bevindingen

In dit hoofdstuk is de relatie weergegeven tussen de achtergrondkenmerken van de mbo-studenten en het al dan niet hebben van een buitenlandervaring. Mannen, vrouwen en studenten van een verschillende migratieachtergrond gaan allen in dezelfde mate naar het buitenland voor de studie. De leeftijd van de mbo-student die naar het buitenland is geweest verschilt wel met de leeftijd van de mbo-student die (nog) geen buitenlandervaring heeft. Over het algemeen zijn de buitenlandbezoekers ouder. Deze bevinding is niet verwonderlijk aangezien buitenlandse stages vaker in de in de latere jaren worden geprogrammeerd en de studenten dan logischerwijs ouder zijn. Verder blijkt dat ongeveer de helft van de mbo-studenten met zowel zonder als met buitenlandervaring een handicap of beperking heeft en dat van die groep de meeste belemmering wordt ervaren bij de studie.

Wanneer we naar het opleidingsniveau van de ouders kijken stellen we vast dat mbo-studenten zonder buitenlandervaring vaker ouders hebben die lager opgeleid zijn. Een hoger opleidingsniveau van de ouders draagt dus positief bij aan een buitenlandervaring. Ook als het gaat om de ouderlijke ondersteuning en de financiële situatie blijken er verschillen tussen de twee groepen. Zo vergroot de intensiviteit van de ondersteuning van de ouders de kans om naar het buitenland te gaan voor een studie en/of stage. Ook hebben ouders van studenten die naar het buitenland zijn geweest het vaker financieel (heel) goed en minder vaak (helemaal) niet goed.

5 Culturele oriëntatie, vaardigheden en zelfbeeld

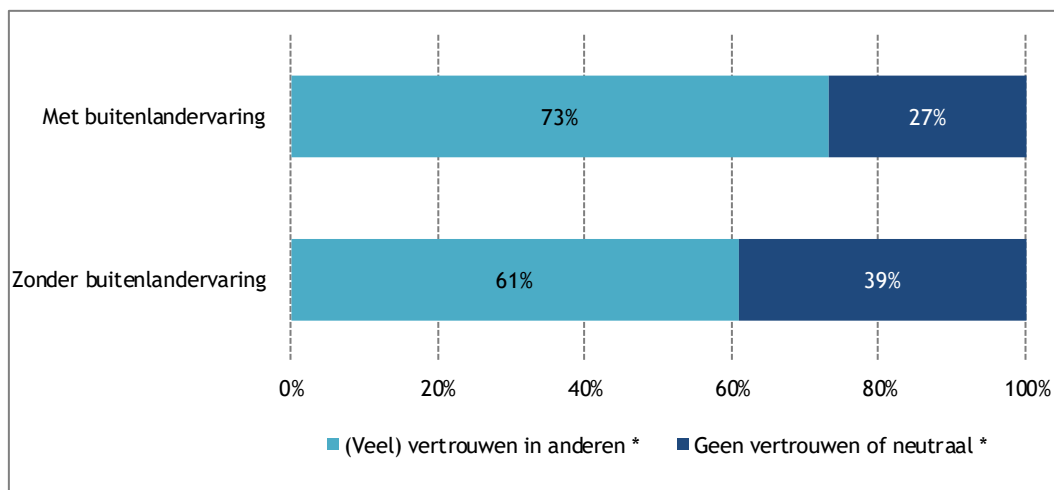
5.1 Definitie en afbakening

Naast het feit dat de twee onderzoeksgroepen op het gebied van achtergrondkenmerken van elkaar kunnen verschillen, kunnen zij eveneens verschillen op het gebied van internationale en persoonlijke vaardigheden, zelfbeeld en studiehouding. In dit hoofdstuk gaan we hier dieper op in. Hierbij is het belangrijk om te benadrukken dat met de resultaten verwerkt in dit rapport geen uitspraken gedaan kunnen worden over causale verbanden. Er kan immers niet met zekerheid vastgesteld worden dat studenten met een meer internationale oriëntatie vaker naar het buitenland gaan. Het kan namelijk ook zijn dat zij door de buitenlandreis een meer internationale blik hebben ontwikkeld. Om die reden worden in dit rapport (nog) geen uitspraken gedaan over causale verbanden.

In dit hoofdstuk geven we de resultaten weer van de persoonlijke vaardigheden van de student, te weten: vertrouwen in anderen, de internationale blik, het zelfbeeld, zelfstandigheid en studiehouding. Hiervoor is gebruikgemaakt van schaalconstructies. Vaak laten lastig te definiëren begrippen zich niet vangen in één vraag. Om deze reden zijn in de enquête lijstjes met vragen gesteld op basis waarvan bepaald kan worden hoe iemand scoort. Door middel van factoranalyse zijn de scores samengenomen tot één latente schaal die iets zegt over de verschillende persoonlijke vaardigheden van de student. Met een latente schaal wordt bedoeld dat verschillende items één en hetzelfde begrip meten, bijvoorbeeld de internationale oriëntatie of vertrouwen in anderen. Wanneer we deze items samen pakken tot één latente schaal, wordt betrouwbaarder inzichtelijk gemaakt hoe mbo-studenten over het algemeen scoren op het vertrouwen van anderen in plaats van op een item specifiek. In de bijlage is terug te vinden welke items voor welke schalen zijn gebruikt.

5.2 De mate van vertrouwen in anderen

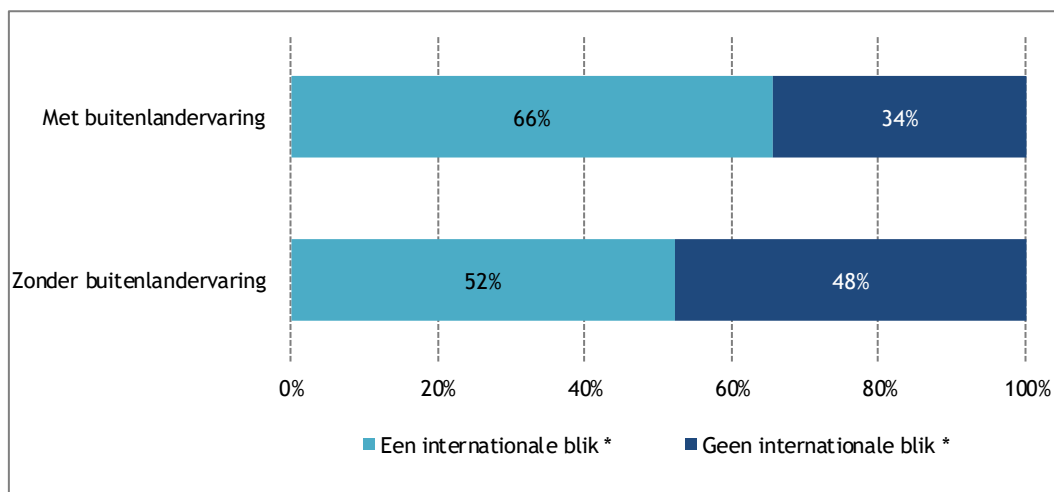
In de bevraging zijn een aantal stellingen aan studenten voorgelegd die het vertrouwen dat men in anderen heeft meten. Hierbij is breder gekeken dan enkel mensen uit de eigen cultuur. Zo kwamen vragen aan bod als 'we kunnen veel leren van mensen uit andere culturen' en 'in het algemeen zijn mensen te vertrouwen'. Mbo-studenten met een buitenlandervaring hebben meer vertrouwen in anderen dan de mbo-studenten zonder buitenlandervaring (figuur 5.1). Zo heeft ongeveer drie op de vier studenten met een buitenlandervaring veel vertrouwen in anderen tegenover twee op de drie studenten zonder buitenlandervaring. Of dit het resultaat is van het buitenlandbezoek moet worden onderzocht in de effectstudie.

Figuur 5.1: De mate waarin de mbo-student vertrouwen heeft in anderen (=1.356) naar het hebben van een buitenlandervaring (bron: E+ mbo mjo-1)

5.3 Internationale oriëntatie

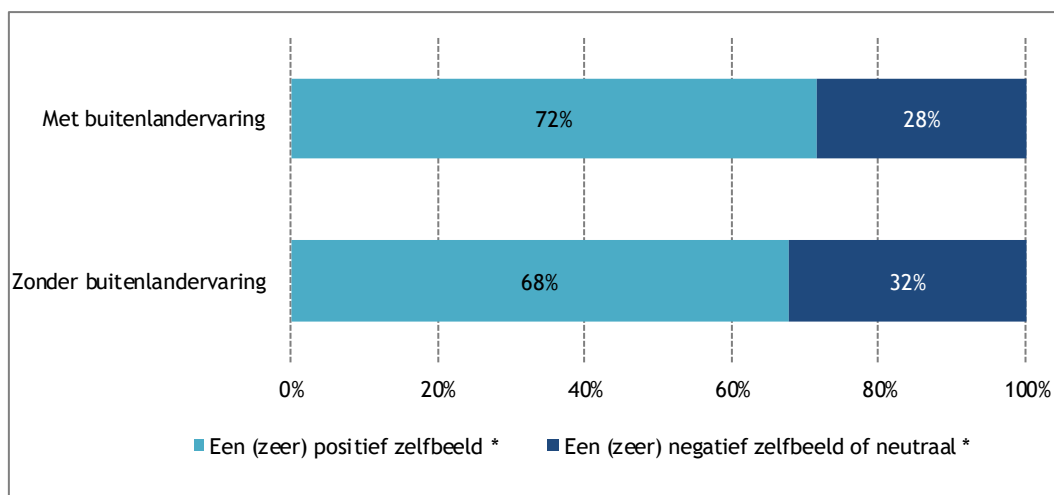
In dit onderdeel bekijken we de internationale oriëntatie van de student. In het kort: de mate waarin studenten zich met Nederland verbonden voelen en in hoeverre ze bereid zijn ook over de grens ervaring op te doen in werk en/of studie. De mbo-studenten met een buitenlandervaring in de responsgroep zijn meer internationaal georiënteerd dan studenten zonder buitenlandervaring (figuur 5.2). Zo staat meer dan twee derde van de studenten met een buitenlandervaring positief tegenover het buitenland, en de helft van de studenten zonder een buitenlandervaring. Ook hier moet vervolgonderzoek uitwijzen in hoeverre het één leidt tot het ander.

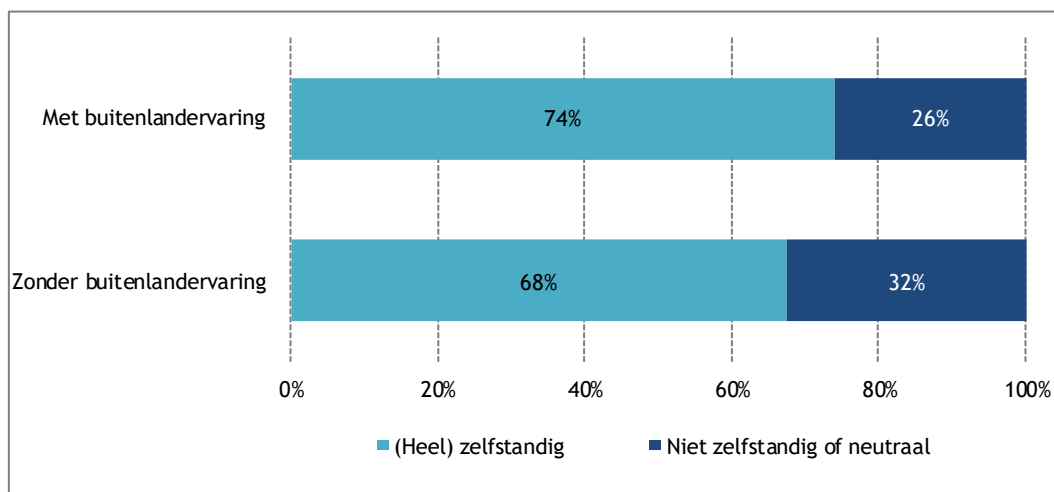
Figuur 5.2: De internationale blik van mbo-studenten (=1.331) naar het hebben van een buitenlandervaring (bron: E+ mbo mjo-1)

5.4 Zelfbeeld en zelfstandigheid

Wat betreft het zelfbeeld en de zelfstandigheid van de student zien we dezelfde resultaten als bij de twee voorgaande figuren, maar zijn de verschillen tussen de groepen kleiner. Zo heeft drie vierde van de mbo-studenten met een buitenlandervaring een (zeer) positief zelfbeeld, tegen 68 procent van de mbo-studenten zonder een buitenlandervaring (figuur 5.3). Rondom de mate van zelfstandigheid lijken de resultaten overeen te komen met het zelfbeeld van de studenten, echter zijn de verschillen tussen de twee onderzoeksgroepen niet significant (figuur 5.3).

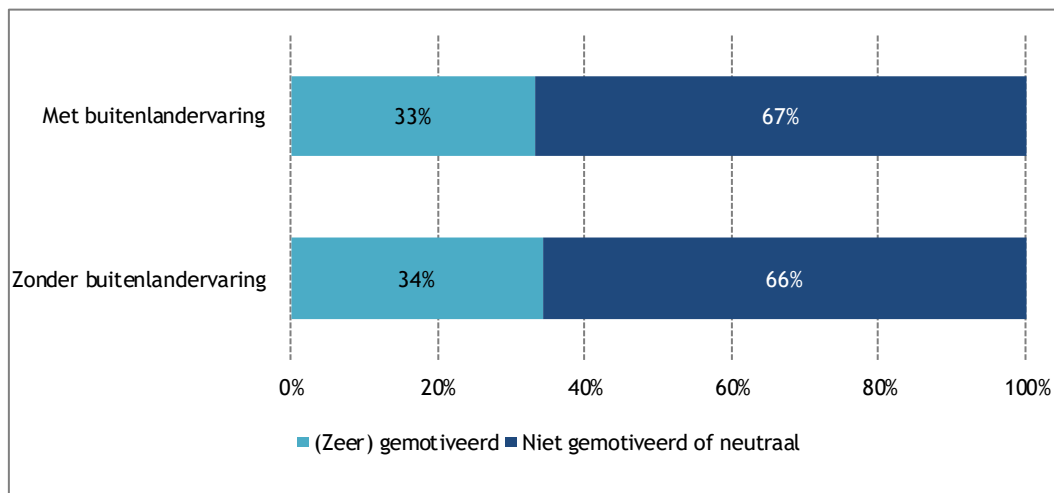
Figuur 5.3: Het zelfbeeld van de mbo-student (=1.203) naar het hebben van een buitenlandervaring (bron: E+ mbo mjo-1)

Figuur 5.4: De mate van zelfstandigheid van de mbo-student (=627) naar het hebben van een buitenlandervaring (bron: E+ mbo mjo-1)

5.5 Studiehouding

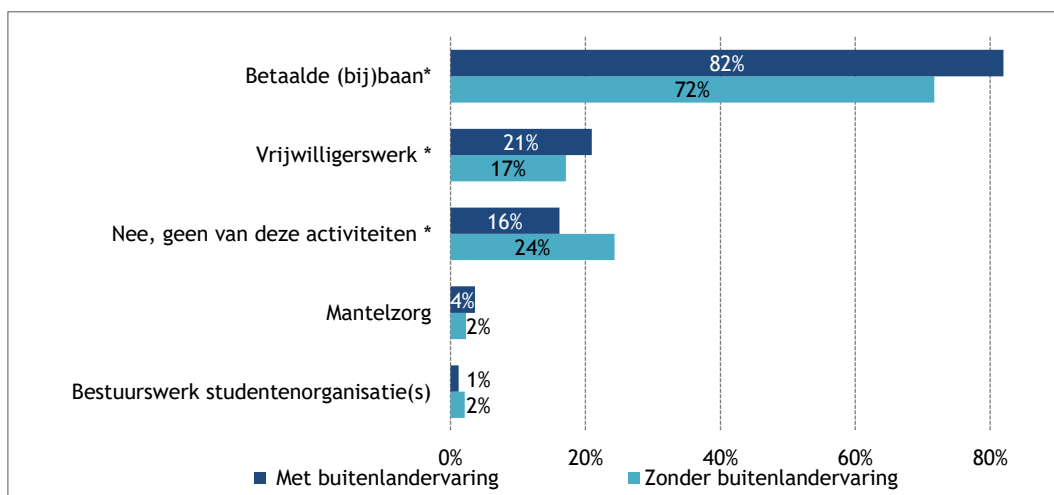
Verder zijn er geen verschillen gevonden tussen de onderzoeksgroepen wat betreft de mate waarin de studenten gemotiveerd zijn (figuur 5.5). Het blijkt dat een derde van alle mbo-studenten in de responsgroep (zeer) gemotiveerd is. Met deze resultaten kunnen we dus niet vaststellen dat de studiehouding van de student van invloed is op de kans om naar het buitenland te gaan.

Figuur 5.5: Studiehouding van de mbo-studenten (=617) naar het hebben van een buitenlandervaring (bron: E+ mbo mjo-1)

5.6 Nevenactiviteiten

Ook bij de nevenactiviteiten zien we geen significante verschillen tussen de onderzoeksgroepen (figuur 5.6). Wat opvalt is dat een betaalde bijbaan veruit de belangrijkste activiteit naast de studie voor de mbo-studenten. Vervolgens is vrijwilligerswerk een activiteit die het meest wordt uitgevoerd door de studenten. Mantelzorg en bestuurswerk komen vrijwel niet voor. Doordat er geen significante verschillen bestaan in activiteiten tussen de onderzoeksgroepen wordt verwacht dat het hebben van een (bij)baan niet van invloed is op de kans om naar het buitenland te gaan.

Figuur 5.6: Nevenactiviteiten van de mbo-student naar het hebben van een buitenlandervaring (bron: E+ mbo mjo-1)

5.7 Belangrijkste bevindingen

In dit onderdeel hebben we gekeken naar verschillen tussen de groepen mbo-studenten op het gebied van internationale en persoonlijke vaardigheden, zelfbeeld en studiehouding. Hiervoor zijn analyses gedaan op schalen die zijn geconstrueerd uit verschillende vragen die zijn voorgelegd aan de mbo-student.

Kanttekening bij deze beschrijvende analyses is dat we geen causale verbanden kunnen vaststellen: we weten niet of de verschillen door het buitenlandbezoek komen of dat men juist naar het buitenland gaat omdat men bepaalde vaardigheden bezit. De resultaten laten zien dat de twee groepen inderdaad verschillen van elkaar als het gaat om de culturele oriëntatie en bepaalde vaardigheden. Zo hebben studenten die naar het buitenland zijn geweest meer vertrouwen in andere mensen en culturen. Ook zou je voorzichtig kunnen stellen dat hun internationale blik ruimer is. Voor wat betreft het zelfbeeld en de zelfstandigheid zien we dat de verschillen tussen de twee groepen niet erg groot zijn. Studenten zonder buitenlandervaring hebben een iets minder positief zelfbeeld, significante verschillen tussen de onderzoeksgroepen op het gebied van zelfstandigheid zijn niet gevonden. Met de resultaten kunnen we niet vaststellen dat de studiehouding van de student van invloed is op de kans om naar het buitenland te gaan. Ook het hebben van een (bij)baan heeft geen invloed op de kans om naar het buitenland te gaan.

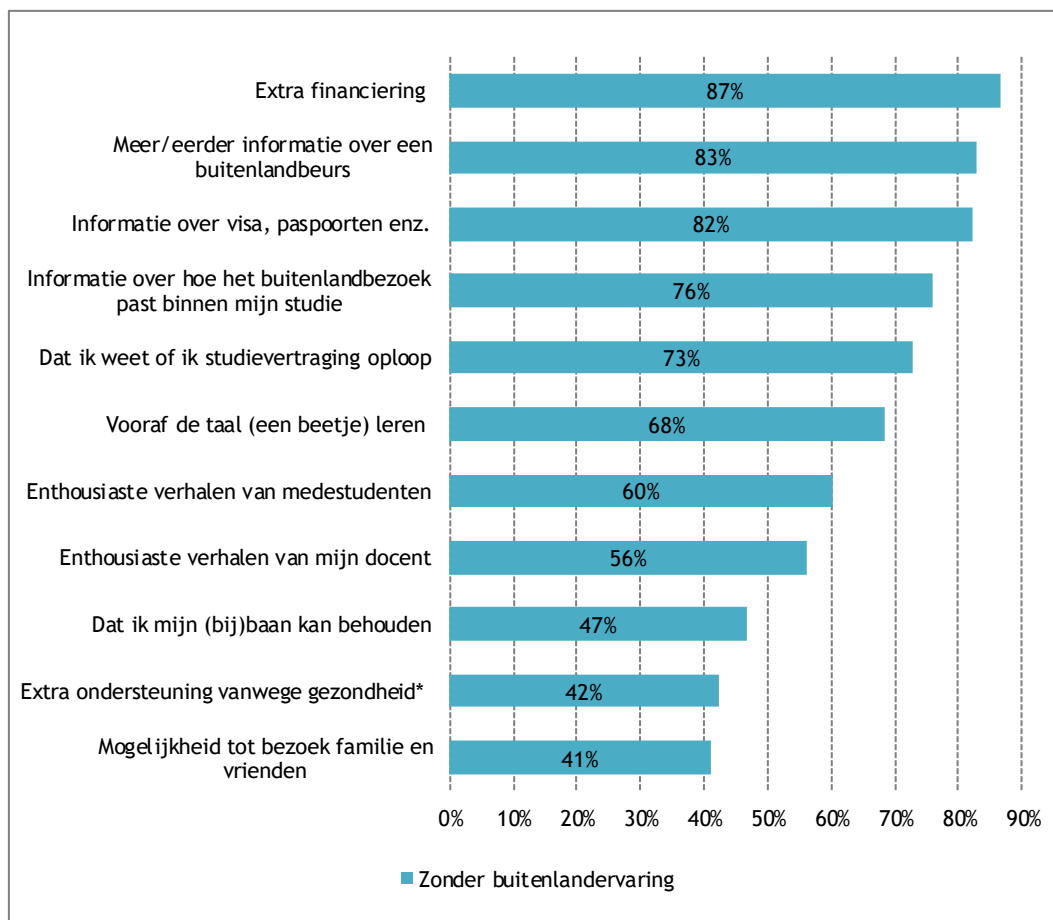
6 Belemmeringen en kansen

6.1 Definitie en afbakening

Uit eerdere hoofdstukken is gebleken dat het merendeel van de mbo-studenten van deze responsgroep geen buitenlandervaring heeft opgedaan. Daarmee is het interessant om te onderzoeken welke aspecten nu door studenten gemist worden om gestimuleerd/ ondersteund te worden om wel naar het buitenland te gaan. Tevens is het interessant om in beeld te krijgen welke belemmeringen de uitgaande mbo-studenten hebben ervaren gedurende de buitenlandreis. Hierdoor kan beter beleid worden gevoerd om een buitenlandse studie-ervaring voor iedereen aantrekkelijker te maken en daarmee de uitgaande studentenmobiliteit te stimuleren.

6.2 Hulpmiddelen om een buitenlandervaring te overwegen

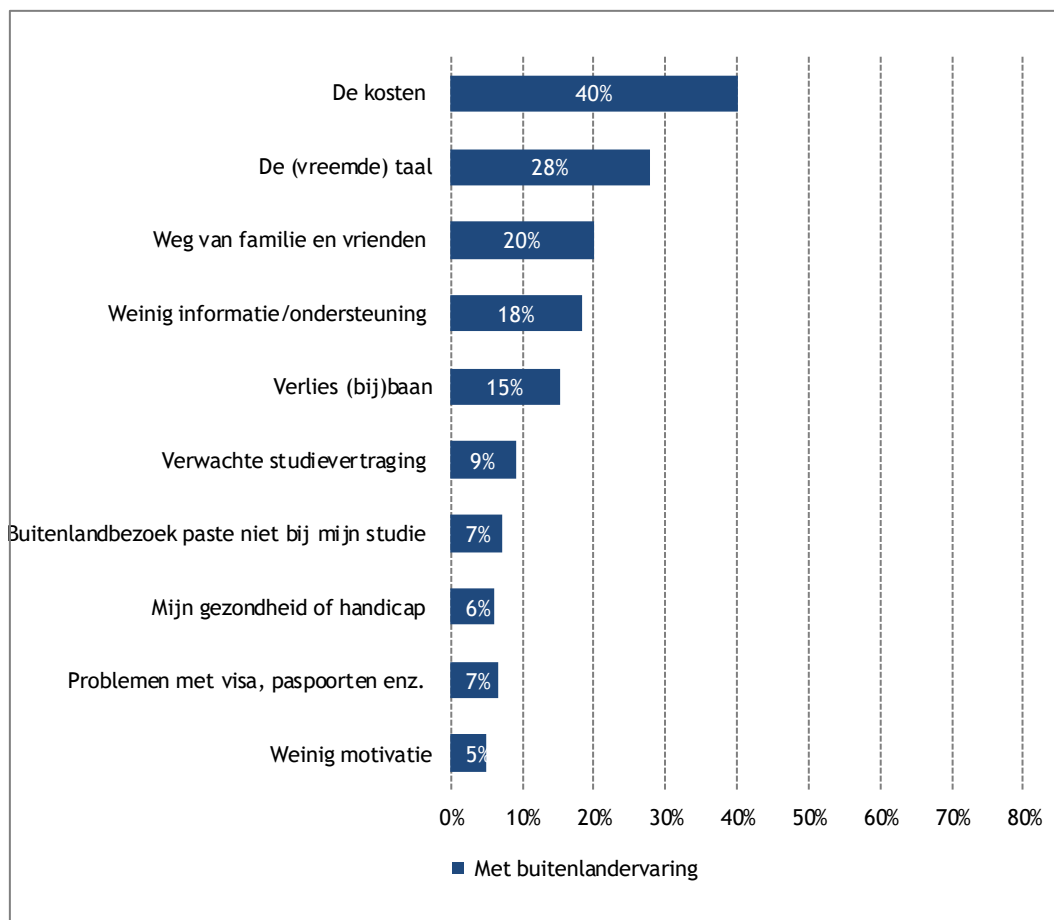
Allereerst wordt dieper ingegaan op de studenten die (nog) niet naar het buitenland zijn geweest voor een studie of stage. De manier waarop een buitenlandreis, volgens deze groep studenten, meer gestimuleerd kan worden, is onderzocht aan de hand van de vraagstelling: “Wat zou jou helpen om een stage of een deel van je studie in het buitenland te doen?” De meest genoemde maatregel die volgens de mbo-studenten erg zou helpen is extra financiering om de buitenlandreis te kunnen betalen (figuur 6.1). De drie volgende meest genoemde maatregelen hebben allen te maken met informatievoorziening. Zo geven studenten aan dat meer informatie over een buitenlandbeurs zoals Erasmus+ zou kunnen bijdragen aan een buitenlandreis. Ook informatie over het verkrijgen van visa en/of paspoorten en over hoe een buitenlandreis zou kunnen passen binnen een studieprogramma zou helpen bij de keuze voor een stage of een deel van de studie in het buitenland. Tevens is opvallend dat nog 42 procent van de studenten met een beperking aangeeft extra ondersteuning vanwege gezondheid nodig te hebben om naar het buitenland te kunnen gaan voor een studie of stage. Bij deze laatste aspecten zou de instelling of Erasmus+ een rol van betekenis kunnen spelen.

Figuur 6.1: Wat zou mbo-studenten die niet naar het buitenland zijn geweest helpen om wel deel te nemen aan een buitenlandse studiereis (bron: E+ mbo mjo-1). * Enkel gesteld aan de mensen met een beperking.

6.3 Belemmeringen die ervaren worden tijdens een buitenlandverblijf

Vervolgens is aan de studenten die wel al naar het buitenland zijn geweest gevraagd welke belemmeringen studenten hebben ervaren tijdens de stage/studie in het buitenland. Hierbij konden de studenten bij alle belemmeringen aangeven of dit 1) helemaal geen rol speelde of 5) een grote rol speelde. In figuur 6.2 staan de resultaten weergegeven. Hieruit blijkt dat meer dan een derde van de studenten met een buitenlandervaring nog altijd de kosten als de grootste belemmering ervaart, gevolgd door een taalbarrière (29%). Verder geeft een vijfde van de studenten aan dat de afstand tussen familie en vrienden en weinig informatie/ondersteuning vanuit de instellingen moeilijkheden hebben opgeleverd gedurende het buitenlandverblijf. Hieruit blijkt dat zowel organisatorische, persoonlijke als financiële aspecten voor moeilijkheden kunnen zorgen gedurende een buitenlandverblijf. Onderwijsinstellingen en Erasmus+ kunnen voornamelijk invloed uitoefenen op de organisatorische en financiële aspecten.

Figuur 6.2: De mate waarin mbo-studenten moeilijkheden ervaren als ze naar het buitenland gaan in het kader van de studie (bron: E+ mbo mjo-1).

6.4 Belangrijkste bevindingen

In dit hoofdstuk zijn we ingegaan op kansen en belemmeringen van een buitenlandreis voor de mbo-student. Zowel aan studenten die niet op reis zijn geweest als studenten die wel een buitenlandreis hebben gemaakt is gevraagd wat de eventuele belemmeringen zijn. Voor de eerste groep geldt dat zij aangeven dat zij er baat bij zouden hebben als ze extra financiering zouden ontvangen om de reis te bekostigen. Daarnaast is de informatievoorziening voor hun een belangrijk punt. Voor studenten die weg zijn geweest blijkt dat zowel organisatorische, persoonlijke als financiële aspecten als belemmering kunnen worden ervaren.

7 Verblif in het buitenland

7.1 Definitie en afbakening

Vanuit de overheid wordt benadrukt dat de samenwerking over de grenzen steeds meer noodzakelijk is¹⁷. Internationalisering in het onderwijs kan hier al in een vroeg stadium aan bijdragen¹⁸. Door een buitenlandreis kunnen studenten competenties ontwikkelen op het gebied van creativiteit en interculturele vaardigheden¹⁹. Dat blijkt eveneens uit het kwalitatieve onderzoek over de impact van Erasmus+ dat o.a. fungeert als verdieping voor de kwantitatieve resultaten. Uit het onderzoek blijkt dat studenten de buitenlandse studie-ervaring zien als een belangrijke levenservaring, waardoor ze volwassener, zelfstandiger, assertiever, wereldbewuster zijn geworden en meer zelfvertrouwen hebben gecreëerd. Door de ervaring hebben zij zich cultureel, persoonlijk en/of academisch verrijkt.²⁰

Om te onderzoeken in hoeverre de ontwikkeling van bovenstaande competenties eveneens geldt voor de mbo-studenten, wordt in dit hoofdstuk kort besproken hoe de studenten zich hebben voorbereid op een buitenlandreis en welke competenties zij hebben ontwikkeld. Vervolgens wordt hier wat dieper op ingegaan door een kwalitatieve analyse op de open antwoorden van de mbo-studenten over de buitenlandreis.

7.2 Voorbereiding buitenlandreis

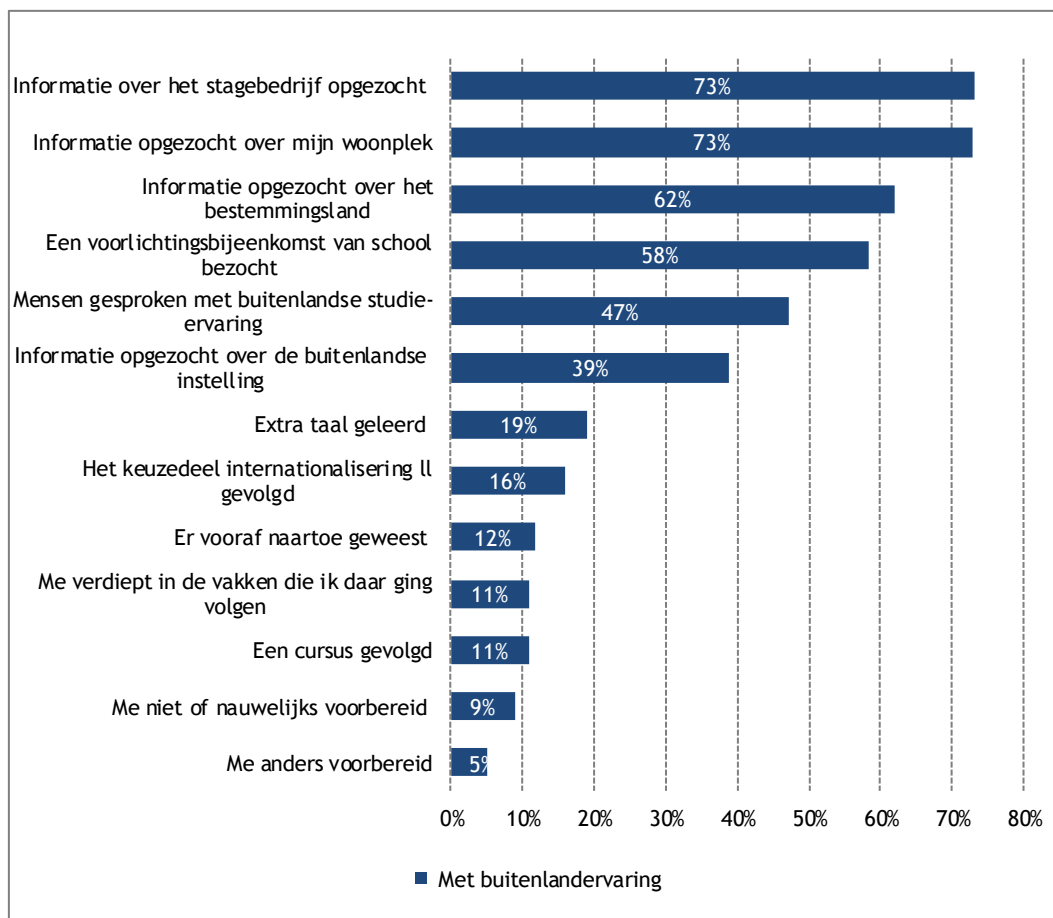
In dit onderdeel bekijken we hoe mbo-studenten zich hebben voorbereid op een buitenlandreis. Logischerwijs is het opzoeken van informatie een eerste stap die mbo-studenten zetten om zich voor te bereiden op een buitenlandbezoek (figuur 7.1). Het gaat om het opzoeken van informatie over het stagebedrijf, de woonplek en/of het bestemmingsland. Daarnaast spreekt bijna de helft van de mbo-studenten met anderen die al een buitenlandervaring hebben opgedaan. Opvallend is het gegeven dat 'slechts' twee vijfde van de studenten een voorlichtingsbijeenkomst bijwoont van de school en vijftien procent van de studenten een keuzedeel internationalisering volgt. Of dit te verklaren is doordat studenten weinig interesse hebben in het keuzedeel/voorlichtingsbijeenkomst of omdat het vooralsnog niet informatief genoeg is of überhaupt voorhanden, kan naar aanleiding van deze resultaten niet achterhaald worden. Tot slot geeft een relatief klein deel van de studenten aan (6%) dat zij zich niet of nauwelijks hebben voorbereid.

17 Engelshoven, I. van. (2018, juni 4). Kamerbrief: Internationalisering in evenwicht. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

18 Nuffic. (2018, mei 16). Inbreng Nuffic m.b.t. rondetafelgesprek internationalisering in het onderwijs. Nuffic. Geraadpleegd op 11 februari 2019 van file://ressvr/users/k.nas/Downloads/ffic_t.b.v._hoorzitting_rondetafelgesprek_internationalisering_in_het_onderwijs_d.d._16_mei_2018%20(2).pdf

19 Onderwijsraad. (2016, mei 31). Internationaliseren met ambitie. Geraadpleegd op 8 februari 2019 van <https://www.onderwijsraad.nl/publicaties/2016/internationaliseren-met-ambitie/volledig/item7414>

20 Korte, K. de., Broek, A. van. den., & Ramakers, C. (2018). De impact van Erasmus+. Een kwalitatief onderzoek naar buitenlandervaring Erasmus+ van studenten en stafleden. Nijmegen: ResearchNed in opdracht van Erasmus+.

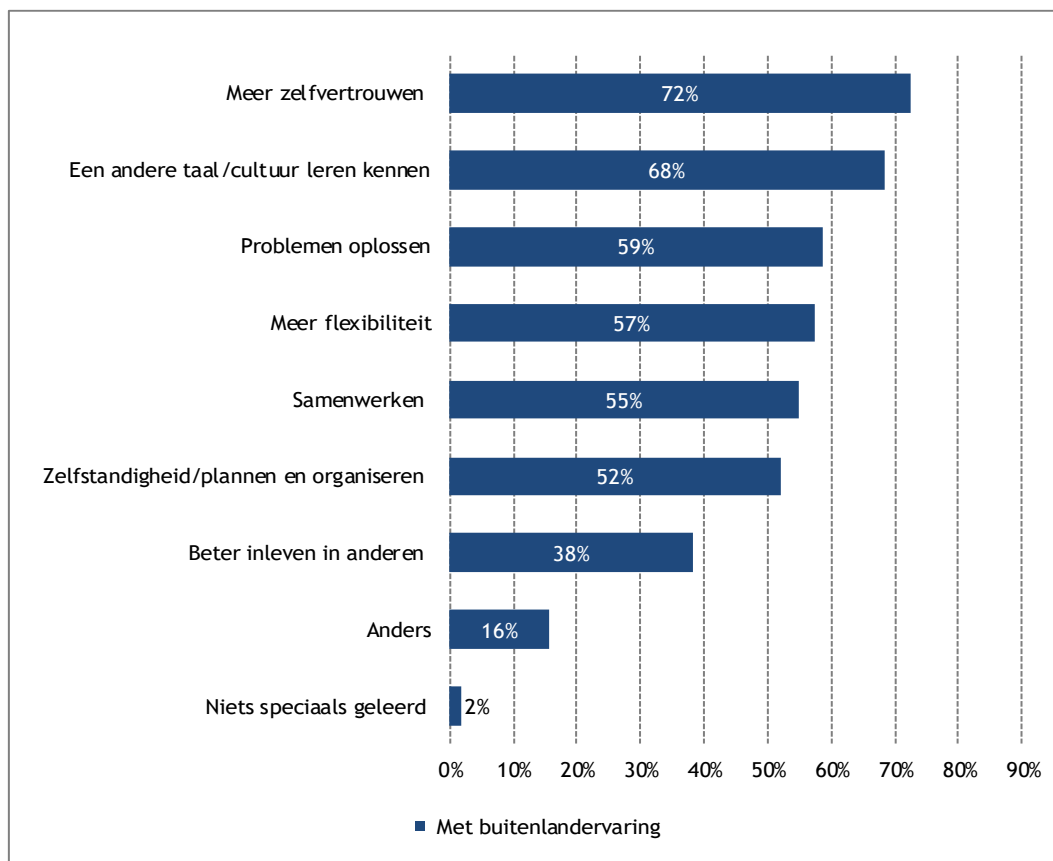

Figuur 7.1: Voorbereiding van de mbo-student op een buitenlandreis (bron: E+ mbo mjo-1).²¹

7.3 Ontwikkelde competenties

Verder komen de ontwikkelde competenties bij de mbo-studenten aardig overeen met de bevindingen van voorgaande onderzoeken. In figuur 7.2 is te zien dat drie vierde van de mbo-studenten meer zelfvertrouwen heeft gekregen door de buitenlandse studie-ervaring. Tevens geeft meer dan de helft van de mbo-studenten aan beter in staat te zijn om problemen op te lossen, meer flexibel te zijn, zelfstandiger te zijn, beter te kunnen samenwerken en een andere taal/cultuur hebben leren kennen. Slechts een klein deel van de mbo-studenten (2%) heeft niets speciaals geleerd.

²¹ Voor het presenteren van de resultaten in de figuur zijn een aantal stellingen / items anders of korter geformuleerd. In de bijlage zijn de originele items van de figuur terug te vinden.

Figuur 7.2: Competenties ontwikkeld door de mbo-student tijdens het buitenlandverblijf (bron: E+ mbo mjo-1)

7.4 Informatie over Erasmus+

Van de studenten die naar het buitenland zijn gegaan, heeft 75 procent van de mbo-studenten gebruikgemaakt van een Erasmus+-beurs (n=280). Van deze studenten gaf 95 procent (n=270) aan dat zij via hun studie en/of instelling wisten dat ze een Erasmus+-beurs konden aanvragen. De informatie over Erasmus+ die door de instelling en/of opleiding is gegeven is door 56 procent van de mbo-studenten (n=157) beoordeeld als (zeer) goed. Dit betekent dat iets minder dan de helft van de mbo-studenten vindt dat de informatievoorziening beter geregeld had kunnen worden. In de volgende paragrafen gaan we dieper in op waar die verbetering zou kunnen plaatsvinden.

7.5 Ervaringen in het buitenland

7.5.1 Studie- en stage-ervaringen buitenland

In dit gedeelte beschrijven we hoe de mbo-student aankijkt tegen het buitenlandbezoek. Dit doen we door middel van een inhoudsanalyse op de open antwoorden van de studenten op de vraag: "Hoe heb je de studie of stagereis ervaren?" Studenten konden dit aangeven middels een score op een vijfpuntenschaal van 'zeer negatief' (1) tot en met 'zeer positief' (5). Vervolgens kon de betreffende student een toelichting geven op deze score. De antwoorden van de studenten die een (zeer) positieve en neutrale ervaring hebben gehad zijn samengenomen tot overwegend positief. De studenten met een (zeer) negatieve ervaring zijn samengenomen tot overwegend negatief. Uiteindelijk werd er een inhoudsanalyse gedaan op de antwoorden van ruim 180 studenten. Deze groep studenten bleek voornamelijk te bestaan uit positief gestemde. We bespreken deze groep eerst. Hierna gaan we in op de ervaringen van de (kleine) groep studenten die de reis negatief hebben ervaren.

Overwegend positief

Door middel van woordenfrequenties zijn de antwoorden van de positief gestemde studenten grafisch weergegeven in figuur 7.3. Dit geeft een eerste impressie van de belangrijkste begrippen die studenten met een overwegend positieve ervaring noemen.

Figuur 7.3: Rubricering van open antwoorden van studenten met een overwegend positieve ervaring met de buitenlandervaring (= 170) (bron: E+ mbo mjo-1)

Over het algemeen wordt de buitenlandreis als zeer leerzaam ervaren. Een goede begeleiding is een belangrijk element bij een positieve ervaring van de buitenlandreis. Een groot deel van de studenten geeft aan dat het een waardevolle ervaring is geweest en dat zij er veel van hebben geleerd.

De ervaring en zelfontwikkeling is echt goed, een super ervaring gewoon!

Echt een hele leuke tijd gehad, waarin ik veel geleerd heb. Vooral over mezelf. Ik ben hechter geworden met mijn vriendinnen.

Ik vond het een geweldige ervaring en zou het iedereen aanraden, je groeit ervan als persoon.

Was een hele mooie ervaring en zeker ook heel leerzaam! Zonder dat je erbij nadenkt ben je nieuwe dingen aan het leren en dat maakt zo'n studieprogramma zo mooi! Ik raad dit iedereen aan en wil zelf niks liever meer dan reizen, ontdekken en leren op deze manier!

De antwoorden van de mbo-studenten die positief gestemd waren over hun reis zijn verder geanalyseerd en verdeeld aan de hand van een aantal overkoepelende thema's. Binnen deze thema's zijn er positieve en negatieve aspecten aan het buitenlandverblijf genoemd en deze worden hieronder besproken.

Inhoud studie of stage

Ten eerste wordt door de studenten vanzelfsprekend veel aandacht besteed aan de inhoud van de stage of studie in het buitenland. Het merendeel van de studenten heeft aangegeven dat de stage of de studie in het buitenland een prettige en leuke ervaring was. Toch geven diverse studenten aan dat de nodige uitdaging en duidelijkheid ontbrak. Zo wordt gesteld dat de lessen meer kennismakingslessen waren. Daarnaast bleek de schoolorganisatie in sommige gevallen niet op de hoogte van de werkzaamheden die de studenten moesten verrichten tijdens de stage. Ook hadden sommige studenten tijdens hun stage nauwelijks opdrachten en was het niveau niet echt hoog, waardoor zij niet veel hebben bijgeleerd met betrekking tot hun vakgebied.

(...) mijn stage was erg prettig. Ik voelde me er erg fijn en iedereen was erg behulpzaam.

(...) ik heb de stage als zeer positief ervaren omdat ik heel veel geleerd heb in het ziekenhuis voor mijn opleiding, maar ik heb ook mezelf leren kennen. Ook heb ik geleerd hoe ik makkelijker en beter contacten kan leggen.

Ik vond dat iedereen ervoor open stond om mij dingen te leren en iedereen wilde me ook leren kennen. Ik vond een minpunt dat de stage redelijk simpel was in vergelijking met wat ik geleerd had op mijn studie.

Bij mijn eerste stage werd ik na een week weggestuurd omdat ze geen plek voor me hadden, hierdoor liep ik stage-uren mis.

(...) aan het programma moest nog wel iets gedaan worden, want toen we daar waren hebben we niet al te veel te doen gehad.

Accommodatie

Hoewel de meeste studenten overwegend positief waren over de buitenlandreis, zijn er wel een aantal kritiekpunten over de accommodatie. Zo geeft een aantal studenten aan dat sommige voorzieningen tijdens hun verblijf beter konden. Verschillende accommodaties waren onhygiënisch, oud of waren niet voorzien van een keuken, warm water en/of elektriciteit. De ondersteuning van school rondom het regelen van de accommodatie werd als minder positief ervaren. Zo geven studenten aan dat het vrij lastig was om zelf een verblijf te vinden, en dat school hier te laat ondersteuning in heeft geboden. Er werd aangegeven dat de ondersteuning die werd gegeven dusdanig laat of ondermaats was dat men pas op het laatste moment wist waar men aan toe was. Sommigen hebben hierdoor te veel voor een appartement betaald of kwamen terecht in appartementen die niet voldeden aan de norm.

Het was lastig om zelf een plek te vinden. Uiteindelijk heeft school ons wel geholpen maar het was fijner geweest als ze er wat eerder bij betrokken waren.

Uiteindelijk heb ik zelf mijn accommodatie geregeld omdat de kamer die ons werd gegeven erg onhygiënische en lelijk was.

Planning, begeleiding en communicatie

Over het algemeen zijn de opmerkingen ten aanzien van de voorbereiding, planning en organisatie vanuit de onderwijsinstelling overwegend positief. Zo geven diverse studenten aan dat de school de tickets, informatieavonden, planning, verzekering en kosten goed heeft voorbereid. In sommige gevallen hadden de studenten graag wat meer duidelijkheid van de onderwijsinstelling. Zo bleek het administratieve aspect toch lastig voor sommigen en ontstond er onduidelijkheid over wat er allemaal ingevuld moest worden bij de vele formulieren voor aanvang van de buitenlandreis. Bovendien komt bij een aantal studenten naar voren dat de onderwijsinstelling erg laat was met het regelen van de reis. Zo moesten bijvoorbeeld verschillende formulieren nog op het laatste moment ondertekend worden, wat eerder stress dan plezier opleverde. Tot slot stellen we vast dat de mogelijkheid voor een buitenlandreis in het kader van een studie of stage niet bij elke onderwijsinstelling op een proactieve wijze wordt gestimuleerd. Sommige studenten moeten actief vragen bij de instelling om informatie, in plaats van dat de instelling deze informatie op een proactieve wijze bij de student kenbaar maakt.

(...) wat ik goed vond was dat alles stapsgewijs werd uitgelegd. Ik hoefde zelf weinig te doen. Ook vond ik dat de gastouders heel goed waren geregeld. Ik heb hier heel veel leuke dingen mee gedaan (...). Wat beter kan was de financiering van zo'n project, die was (...) heel erg complex. Maak het duidelijk hoe het nou precies werkt en ondersteun de student helemaal of gewoon niet. Dit maakt het makkelijker voor een student om daar te leven.

De buitenlandse stage in Spanje was erg goed georganiseerd. Vier weken taalles vooraf was goed geregeld en de regelmatige uitjes met de mede stagelopers waren erg leuk. Hierdoor ontstond ook een erg hechte en ook leuke groep.

(...)de planning en organisatie vanuit de opleiding was goed. De communicatie vanuit de opleiding naar studenten toe was erg goed. Ik heb het gevoel dat we meer vrijgelaten konden worden.

Wat beter kon volgens mij was het regelen van de stage in het begin. Mijn contact van school en ik moesten heel vaak (meerdere malen) vragen om informatie voordat we het kregen. En dit was 1-2 maanden voor de stage. Er is ook nooit iets gezegd over de mogelijkheid om naar het buitenland te gaan voor stage. Dit wordt totaal niet gepromoot terwijl het heel goed is voor een student.

Op communicatief vlak liggen er nog wel een aantal verbeterpunten. De communicatie over de buitenlandreis kan onderverdeeld worden in drie groepen van betrokken deelnemers: (1) de communicatie tussen het stagebedrijf en de onderwijsinstelling, (2) de communicatie tussen de student en de onderwijsinstelling en (3) de communicatie tussen de studenten en het stagebedrijf/stagebegeleider. Voor wat betreft de communicatie tussen het stagebedrijf en de onderwijsinstelling (1) geldt dat het stagebedrijf niet altijd op de hoogte was van de komst van de student of het doel van de stage. Hierdoor waren er weinig tot geen opdrachten en sloot de begeleiding niet aan op de verwachtingen van de studenten. Desalniettemin geeft een ander deel van de studenten aan dat zij de begeleiding in het buitenland met in het bijzonder dat van het stagebedrijf als zeer prettig en als behulpzaam hebben ervaren. Verder werd de communicatie tussen de student en de onderwijsinstelling (2) enerzijds als positief ervaren, anderzijds geeft een deel van de studenten aan dat zij onvoldoende zijn begeleid. Zo hadden zij weinig tot geen begeleiding en moesten zij alles zelf regelen of zelf op zoek gaan naar een andere begeleider. Specifiek naar Erasmus+ gekeken, wordt aangegeven dat er wat meer duidelijkheid gegeven mag worden over het proces van het krijgen van een Erasmus+-beurs. Tot slot geeft een deel van de studenten aan dat de communicatie tussen het stagebedrijf en de student (3) soms moeizaam verloopt door voornamelijk de taalbarrière, wat eveneens de begeleiding niet ten goede komt.

Hoe ze omgaan met je in het bedrijf moet echt veel beter. Je verdient tenslotte heel veel geld voor het bedrijf en wij krijgen enorm slecht te eten en ze luisteren niet naar je (...)

(...) mijn stage zelf was niet positief, aangezien het een chemie stage was en ik een biologische opleiding doe. Mijn stage-adres kon dat niet zoveel schelen. Alles eromheen (het leven, mijn vrienden, de vrijetijd, de ontdekkingen en de feestjes) waren top.

Overwegend negatief

In totaal waren er slechts dertien studenten die overwegend negatief waren over hun verblijf in het buitenland. De aandachtspunten die studenten noemen met een overwegend negatieve ervaring blijken aardig overeen te komen met de aandachtspunten van de groep die overwegend positief was. De negatieve ervaring van deze groep studenten komt onder andere voort uit de ervaring met het stagebedrijf in het desbetreffende land. Zo hield bijvoorbeeld een stagebegeleider of stagebedrijf geen rekening met de student en diens leerdoelen. Een ander gaf aan dat het stagebedrijf niet betrokken was. Verder sloten de werkzaamheden van de stage niet aan op de doelstellingen van het onderwijs waardoor de student wellicht studievertraging zal oplopen of waren de werkzaamheden op de stage in onvoldoende mate aanwezig of onder het niveau. Tevens lijkt ook hier de accommodatie niet te voldoen aan de verwachtingen.

(...) de stage was zwaar onder niveau en ook al werd dit gemeld, dit veranderde de situatie nooit.

Het bedrijf waar ik was had een heel ander verhaal voorgeschreven dan de werkelijkheid. Mijn beloofde functie was assistent uitvoerder maar in Duitsland was ik gewoon een slaafje van het personeel.

Het stagebedrijf was erg slecht en ik mocht niet veel doen.

7.5.2 In welke mate raden studenten hun vrienden aan voor stage of studie naar het buitenland te gaan?

Tot slot is binnen het kwalitatieve gedeelte aan de studenten gevraagd in hoeverre zij een vriend of vriendin aanraden om voor een stage of studie naar het buitenland te gaan. Hierop konden de studenten op een elf-puntenschaal aangeven of zij 'het zeker niet aanraden'(0) of 'het zeker wel aanraden'(10). Zo geeft meer dan driekwart van de studenten in de responsgroep aan dat zij zeker vrienden en vriendinnen aanraden om naar het buitenland te gaan voor een studie of stage en het gemiddelde cijfer die de studenten (n = 341) in de responsgroep geven is dan ook een 9 .

Vervolgens konden studenten ook hier een toelichting geven op de ingevoerde score in een open format. Hierop hebben 160 studenten een antwoord gegeven. Ook van deze antwoorden van de studenten is een grafische weergave gemaakt in figuur 7.4. De eerste indruk die deze woordenwolk achterlaat is dat de studenten het zeker aanraden en dat ze het een geweldige ervaring vinden. Studenten worden door deze ervaring zelfstandiger en volwassener.

Figuur 7.4: Rubricering van open antwoorden van studenten die een buitenlandse studie-ervaring wel of niet aanraden bij vrienden en vriendinnen (=163) (bron: E+ mbo mio-1)

Vervolgens hebben wij de open antwoorden van de studenten geanalyseerd en komen wij op basis van de inhoudsanalyse tot de volgende belangrijkste opbrengsten van de buitenlandse studie-ervaring:

1. Het merendeel van de studenten raadt de studiereis aan en dit doen zij voornamelijk vanwege de persoonlijke ontwikkeling die zij doormaken. Over het algemeen geven de studenten aan dat zij volwassener en zelfstandiger zijn geworden, meer zelfvertrouwen hebben gekregen en meer inzicht hebben gekregen over wat ze wel en niet willen.
2. Bovendien geven studenten aan dat het buiten de persoonlijke ontwikkeling eveneens een mooie, leuke en geweldige ervaring is en daarmee wordt ook geadviseerd dat wanneer iemand de kans krijgt om naar het buitenland te gaan met de studie, diegene de kans ook moet pakken.
3. De studenten zien het ook als een verrijking van de studie en het leven. Het is een ervaring die niet snel wordt vergeten, aangezien veel wordt geleerd over andere culturen en gebruiken.
4. Daarnaast heeft de reis tot gevolg dat het een bredere kijk op het studeren geeft en het de kansen op de arbeidsmarkt naar verwachting vergroot.

5. Studenten plaatsen ook de kanttekening dat een buitenlandreis niet voor iedereen is weggelegd. Studenten zijn immers wel een tijdje weg bij familie en vrienden, wat soms moeilijk kan zijn. Daarnaast is assertief zijn een eigenschap die goed van pas komt bij zo'n buitenlandervaring, aangezien studenten vaak op zichzelf aangewezen zijn.
6. Tenslotte raden enkelen aan om alleen naar het buitenland te gaan wanneer er uitsluitend goede ondersteuning vanuit de school geboden wordt. Indien deze er niet is, wordt een buitenlandse studie-ervaring afgeraden.

7.6 Belangrijkste bevindingen

In dit hoofdstuk is besproken hoe de studenten zich hebben voorbereid op een buitenlandreis en welke competenties zij hebben ontwikkeld. Daar is vervolgens dieper ingegaan via een kwalitatieve analyse op de open antwoorden van de mbo-studenten over de buitenlandreis. Het merendeel van de mbo-studenten bereidt hun reis goed voor en zoekt hierbij informatie over de stage en/ of de plek waar ze terechtkomen. Ook uit de open antwoorden kunnen we opmaken dat de meeste studenten erg bewust bezig zijn met hun buitenlandreis. Wat betreft de competenties geven mbo-studenten het vaakst aan dat ze meer zelfvertrouwen hebben gekregen. Ook het leren kennen van een andere cultuur en/of taal wordt veel genoemd. De open antwoorden sluiten hierbij aan, waarbij het op eigen benen leren staan in een vreemde omgeving als leerzame uitdaging regelmatig wordt aangestipt. Ten slotte blijkt uit de kwalitatieve analyse dat de meeste mbo-studenten overwegend positief zijn over hun reis. Wel worden er de nodige kanttekeningen geplaatst op het gebied van: de inhoud van de stage, de accommodatie, de planning, begeleiding en de communicatie.

8 Een buitenlandreis voor iedereen (?)

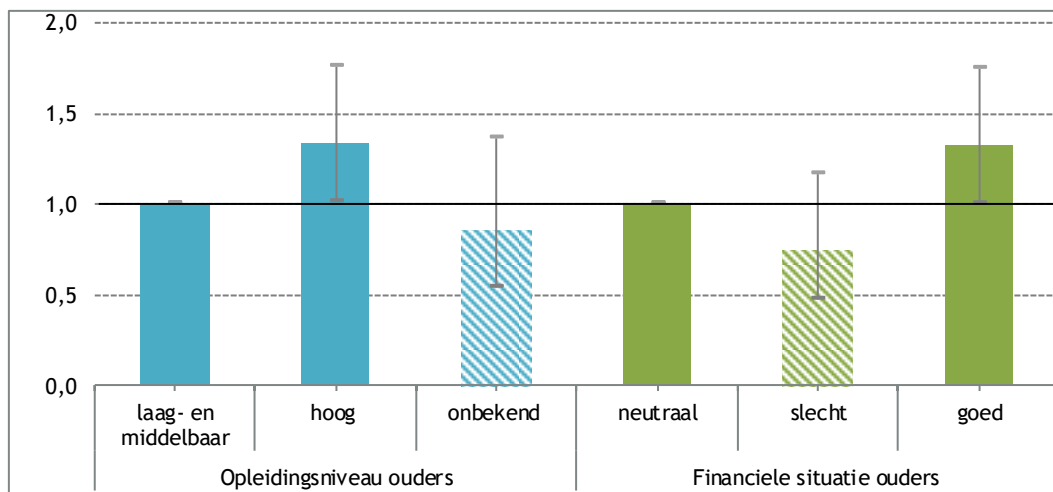
In eerdere hoofdstukken zijn verschillende dwarsverbanden weergegeven tussen het al dan niet naar het buitenland gaan en persoonlijke kenmerken van studenten. Om vast te kunnen stellen welke kenmerken leiden tot een grotere kans om naar het buitenland te gaan is gebruikgemaakt van een binaire logistische regressieanalyse. Bij een dergelijke analyse schatten we de kans dat een student, gegeven zijn achtergrond, voor zijn studie naar het buitenland gaat. Figuur 8.1 geeft de eerste resultaten weer van de verschillende verklarende factoren (ouderlijk opleidingsniveau en ouderlijke financiële situatie) gecontroleerd voor verschillende storende factoren (leeftijd, geslacht, etniciteit, domein en mbo niveau). Het controleren voor de mbo-sector is essentieel omdat het per sector sterk verschilt hoeveel studenten naar het buitenland gaan voor een studie of stage. Voor het categoriseren van de achttien domeinen naar vier groepen, is gebruikgemaakt van het rapport van Nuffic²² uit 2018. Hierin wordt het percentage afgestudeerden met een buitenlandervaring per domein weergegeven. Er is gekeken naar de percentages uitgaande studenten per domein en vervolgens zijn de domeinen met hetzelfde aandeel buitenlandbezoekers samengenomen²³.

Figuur 8.1 en figuur 8.2 geven de logistische regressie grafisch weer. Wanneer de waarde boven de één ligt is de kans om naar het buitenland te gaan groter voor de betreffende groep ten opzichte van de referentiegroep. De referentiecategorie betreft een vrouwelijke mbo-student, zonder hoogopgeleide ouders, jonger dan 18 jaar, Nederlands, die een opleiding volgt in domein 1 op mbo niveau 1 of 2. De gestreepte balken in de figuur geven aan dat de effecten van de verklarende factoren **niet** significant zijn ten opzichte van de referentiecategorie.

Uit figuur 8.1 blijkt onder andere dat het ouderlijk opleidingsniveau een verklarende factor is voor de kans om naar het buitenland te gaan. Met andere woorden: studenten met hoogopgeleide ouders hebben een grotere kans om naar het buitenland te gaan dan kinderen met laag- of middelbaaropgeleide ouders. Ook gaan kinderen met een betere ouderlijke financiële situatie vaker naar het buitenland dan kinderen bij wie de ouderlijke financiële situatie neutraal is. Daar tegenover gaan kinderen met een slechte financiële situatie niet minder vaak naar het buitenland dan kinderen bij wie de ouderlijke financiële situatie gemiddeld is. Ondanks dat de ouderlijke financiële situatie een effect laat zien, is het geen verklaring voor het feit dat kinderen met hoogopgeleide ouders vaker naar het buitenland gaan. Kortom, kinderen op het mbo met hoogopgeleide ouders gaan niet vaker naar het buitenland omdat hun ouders een betere financiële situatie hebben, zowel de financiële situatie als het opleidingsniveau van de ouders hebben een effect.

22 Nuffic. Internationalisering in beeld 2018. Feiten in cijfers uit het onderwijs (2018)

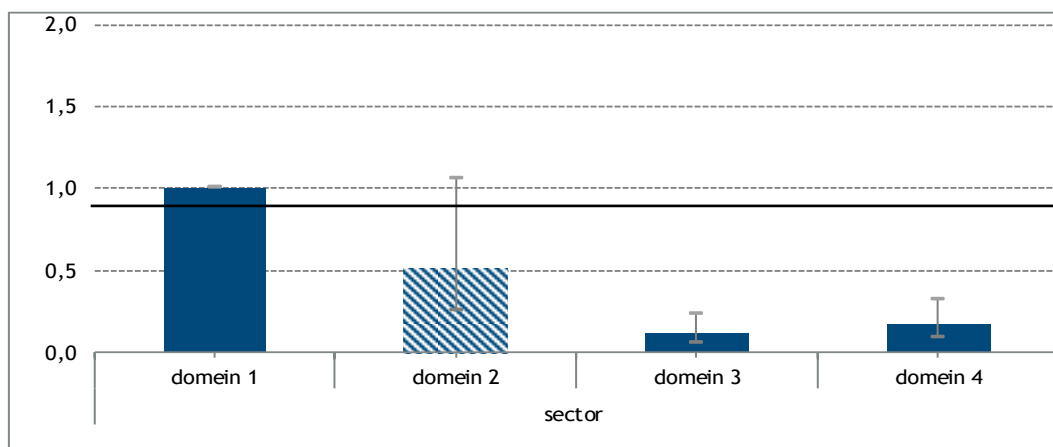
23 De groepering van domein 1 bestaat slechts uit 1 domein: Toerisme en recreatie. Zij hebben de grootste groep uitgaande studenten (45%). Domein 2 bestaat uit vier domeinen: (1) Voedsel, natuur en leefomgeving, (2) Transport, scheepvaart en logistiek, (3) Horeca en bakkerij en (4) Veiligheid en sport. In dit domein gaat een redelijk aantal studenten naar het buitenland (10% - 20%). In domein 3 ((1) Uiterlijke verzorging, (2) Media en vormgeving, (3) Afbouw, hout en onderhoud, (4) Ambacht, laboratorium en gezondheidstechniek en (5) Handel en ondernemerschap) gaat een klein aantal studenten naar het buitenland (5% - 8%). Tot slot gaat in domein 4 ((1) Zorg en welzijn, (2) Techniek en procesindustrie, (3) Economie en administratie, (4) Bouw en infra, (5) Informatie en communicatietechnologie en (6) Mobiliteit en voertuigen) vrijwel geen enkele student naar het buitenland (3% - 4,5%).

Figuur 8.1: Inclusiviteitsvraag van mbo-studenten (=1.247) naar wel/geen buitenlandervaring (bron: E+ mbo mjo-1)

Verder zijn verschillende controlevariabelen in de analyse meegenomen, maar deze zijn niet in het figuur opgenomen. Onder andere de huidige leeftijd van de student. Uit de analyse komt naar voren dat mbo-studenten niveau 4 vaker naar het buitenland gaan dan mbo-studenten niveau 1 en 2. Een mogelijke verklaring is dat mbo-studenten niveau 1 en 2 vaak een opleidingsduur hebben van één à twee jaar. Dit betekent minder onderwijsjaren en hoogstwaarschijnlijk komen zij daardoor minder snel in aanmerking voor een buitenlandreis. Tevens kan verwacht worden dat een buitenlandse studiereis bij een mbo niveau 4 student meer wordt gestimuleerd dan bij een mbo niveau 1 en 2 student.

Tot slot bleek in voorgaande hoofdstukken zowel uit de literatuur als uit de resultaten dat het domein waar de mbo-student studeert hoogstwaarschijnlijk van invloed is op de kans om naar het buitenland te gaan. Om die reden is ervoor gekozen om de effecten van de controlevariabele 'domein' weer te geven in figuur 8.2. Uit onderstaande blijkt dat mbo-studenten uit domein 3 én 4 een aanzienlijk kleinere kans hebben om naar het buitenland te gaan dan studenten die een studie volgen in domein 1 (Toerisme en recreatie). Met andere woorden het domein waar de mbo-student een opleiding volgt is bepalend op de kans om naar het buitenland te gaan, waarbij mbo-studenten met een opleiding binnen Toerisme en recreatie de grootste kans hebben. In hoeverre sprake is van een causaal verband kan door middel van deze resultaten niet vastgesteld worden. Immers weten we nu (nog) niet of de mbo-student bewust voor een bepaald domein kiest omdat daar een buitenlandse stage/studieprogramma meer wordt gestimuleerd of dat zich binnen een domein een selectieve groep mbo-studenten bevindt die over het algemeen vaker naar het buitenland gaat.

Figuur 8.2: Invloed sector bij mbo-studenten (=1.247) wel/geen buitenlandervaring (bron: E+ mbo mjo-1)

9 Conclusies

In dit rapport worden de resultaten van het cross-sectioneel onderzoek onder mbo-studenten besproken. Deze eerste meting vormt de basis voor het meerjarig onderzoek (mjo) naar de impact van Erasmus+. In dit onderzoek kunnen er nog geen uitspraken gedaan worden over de impact. Centraal in dit onderzoek staat de volgende onderzoeksvraag:

In hoeverre hebben alle mbo-studenten een gelijke kans om in het kader van de studie naar het buitenland te gaan?

De groep mbo-studenten met een buitenlandervaring verschilt in achtergrondkenmerken van de groep mbo-studenten zonder buitenlandervaring. Zo hebben studenten met een buitenlandervaring vaker hoogopgeleide ouders en krijgen vaker ouderlijke ondersteuning bij de studie en internationalisering. Ten tweede verschillen de twee onderzoeksgroepen eveneens op het gebied van internationale en persoonlijke vaardigheden. Zo kan voorzichtig gesteld worden dat mbo-studenten met een buitenlandervaring meer vertrouwen in anderen en andere culturen hebben, meer internationaal georiënteerd zijn en een iets positiever zelfbeeld hebben. Kanttekening bij deze beschrijvende analyses is dat we geen causale verbanden kunnen vaststellen: we weten niet of de verschillen door het buitenlandbezoek komen of dat men juist naar het buitenland gaat omdat men bepaalde vaardigheden bezit. Hier kan het meerjarig onderzoek wellicht meer duidelijkheid in geven.

Aanvullend is er onderzocht wat studenten zou kunnen helpen om ‘de drempel’ te verlagen om naar het buitenland te gaan voor stage of in het kader van de studie. Uit de resultaten blijkt dat het de mbo-studenten zonder buitenlandervaring (enorm) zou helpen als zij extra financiering zouden ontvangen om de reis te kunnen bekostigen en/of meer informatievoorziening zouden krijgen. Tevens is het opvallend dat veertig procent van de studenten met een beperking aangeeft dat ondersteuning vanwege gezondheid drempelverlagend zou werken om naar het buitenland te gaan. Uit zowel de kwantitatieve als de kwalitatieve analyses stellen we vast dat een belemmering voor een goede buitenlandreis voornamelijk ligt op organisatorisch (informatievoorziening), persoonlijk en financieel vlak.

Tot slot blijkt dat het aantal uitgaande studenten per domein verschilt. Zo hebben studenten binnen het domein Toerisme en recreatie logischerwijs een grotere kans om naar het buitenland te gaan dan studenten in andere domeinen. Echter nu kan (nog) niet worden vastgesteld of dit wordt veroorzaakt doordat bepaalde domeinen mbo-studenten aanzienlijk meer stimuleren om naar het buitenland te gaan dan andere domeinen of dat het wordt veroorzaakt doordat bepaalde domeinen uit een selectieve groep mbo-studenten bestaat.

9.1 Praktische beleidsaanbevelingen

Informatievoorziening voor de studenten die (nog) niet naar het buitenland zijn geweest

Een goede informatievoorziening vanuit de instelling zal volgens de bevraagde mbo-studenten drempelverlagend werken ten aanzien van een buitenlandbezoek. Deze informatievoorziening kan heel breed worden opgevat. Het gaat hierbij ten eerste om een eerste kennismaking met Erasmus+, zo zijn er studenten die niet (goed) op de hoogte zijn van de mogelijkheden om naar het buitenland te gaan. Daarnaast gaat het ook om de praktische zaken, zoals het regelen van een paspoort of een visum, maar ook de administratieve zaken zoals het invullen van formulieren. Tenslotte geeft een relatief grote groep studenten aan dat ze willen weten hoe een buitenlandbezoek binnen de studie past. Zo kunnen er vragen

zijn over de behaalde studiepunten, maar vooral over de stage en hoe die aansluit bij de studie.

Aanbevelingen hierbinnen zijn:

1. De informatie over Erasmus+ en de mogelijkheid om naar het buitenland te gaan bereikt de student niet altijd. Waar het in deze route naar de student 'fout' gaat is niet onderzocht (bij Erasmus+ en/of de instelling en/of de betrokken leerkracht?). Wel is vastgesteld dat een stage bij mbo-studenten in het ene domein vaker voorkomt dan in het andere domein. Een stage in het buitenland bij een studie binnen het domein Toerisme en recreatie ligt wellicht meer voor de hand. Toch is de doelstelling dat elke student een kans moet krijgen om deze stap te nemen. Een aanbeveling binnen deze context is dan ook om de informatievoorziening meer toe te spitsen op het domein. Dus wat zijn bijvoorbeeld de mogelijkheden voor studenten die een studie volgen in de Techniek en procesindustrie? En wat is voor hun de meerwaarde om op stage in het buitenland te gaan?
2. Studenten zien vaak op tegen praktische zaken van het regelen van een beurs. Deze vaststelling zien we minder terug in het ho. Onze aanbeveling is dat ook dat met betrekking tot de organisatorische aspecten van de reis meer maatwerk moet komen voor het mbo. Een stappenplan met wat er allemaal geregeld moet worden moet niet alleen inzichtelijk zijn voor de betreffende instelling, maar ook voor de student. Zodat zij de stap durven te maken naar een stage in het buitenland. Ook is het belangrijk dat de student hier niet alleen voor staat, maar dat hij/zij weet dat ze hulp kunnen vragen bij 'al dat regelwerk' en dat zij weten van wie ze die hulp kunnen ontvangen.
3. Tenslotte is het niet altijd duidelijk hoe de buitenlandreis binnen de studie past. Ook hierbij speelt het domein waarbinnen de student een studie volgt een rol. Zo is het kenmerkend voor het mbo dat de inhoud van de buitenlandreis in de meeste gevallen een stage is. Zo'n stage heeft voor de student vaak betekenis op meerdere vlakken. Enerzijds worden er in de meeste gevallen sociale en communicatieve vaardigheden opgedaan en in het geval van een buitenlandervaring wordt ook vaak de internationale blik verruimd. Maar, anderzijds, is zo'n stage ook van belang om vakinhoudelijke kennis op te doen die de kans op een baan vergroot. Voor een mbo-student die een studie volgt in toerisme kan het voor de hand liggen welke vakinhoudelijke kennis dit oplevert (bijvoorbeeld het leren van de Spaanse taal en de omgang met mensen uit andere landen). Voor een mbo-student die een opleiding infratechniek volgt is dit misschien minder voor de hand liggend. Juist voor de domeinen waar een stap naar het buitenland gevoelsmatig misschien minder logisch lijkt, zou duidelijk moeten zijn waarom een buitenlandreis juist wel binnen de studie past.

[Informatievoorziening voor de studenten die naar het buitenland zijn geweest](#)

Uit de kwantitatieve en kwalitatieve analyse bleek dat de informatievoorziening voor de mbo-studenten die de stap naar het buitenland hebben gemaakt soms onvoldoende was. Het ging hierbij enerzijds om de informatievoorziening vooraf aan het buitenlandbezoek en anderzijds om de informatie tijdens het buitenlandbezoek. Aanbevelingen hierbinnen zijn:

1. De gang naar het buitenland kan vergemakkelijkt worden als mbo-studenten goed voor ogen hebben welke stappen er moeten worden ondernomen voor ze naar het buitenland kunnen en wie hen daarbij helpt.
2. De kwaliteit van de stage bleek niet altijd in orde. Instellingen hebben soms onvoldoende zicht op hoe de stage in het buitenland wordt vormgegeven en hoe de communicatie met de student verloopt. Een betere afstemming vooraf kan wellicht meer duidelijkheid bieden.

Kwaliteit van de stages

De afzonderlijke domeinen kunnen actiever beleid voeren op het regelen van relevante stageplaatsen. Uit de kwalitatieve analyse bleek dat dit soms te wensen overlaat. Vanzelfsprekend ligt een buitenlandervaring voor de mbo-studenten uit de sectoren Toerisme en recreatie en Transport en logistiek meer voor de hand. Echter, met de toenemende internationalisering op de arbeidsmarkt is het ook zinvol dat mbo-studenten uit andere sectoren proeven van een internationale ervaring. Het is daarom, enerzijds, belangrijk bij de informatievoorziening vanuit Erasmus+ dat coördinatoren en stagebegeleiders van sectoren waar een buitenlandbezoek minder voor de hand ligt, het nut inzien van een internationale ervaring. Anderzijds is het zinvol om kritisch te zijn naar de kwaliteit van de stageplaatsen, zodat studenten ook de meerwaarde kunnen inzien bij de vakinhoudelijke aspecten.

Ouderlijke ondersteuning

Uit de beschrijvende analyses blijkt dat studenten die naar het buitenland zijn geweest regelmatig kunnen rekenen op ouderlijke ondersteuning, dan studenten die niet naar het buitenland zijn geweest. Vermoedelijk draagt de ouderlijke ondersteuning bij aan een buitenlandbezoek. Een aanbeveling hierbinnen is om de ouders uitdrukkelijk te betrekken bij de voorlichting over de buitenlandreis. Het vermoeden bestaat dat wanneer ouders een goed beeld krijgen van de inhoud van een buitenlandstage, zij hun kinderen hierin ook beter kunnen ondersteunen en stimuleren.

Bijlage A: Methodologische verantwoording

In dit onderzoek zijn verschillende wegen bewandeld om mbo-studenten uit te nodigen voor deelname aan dit onderzoek. Om uiteindelijk voldoende respons te behalen zijn studenten benaderd via de mbo-instellingen, door gebruik te maken van een studentenpanel en door een benadering van een deelnemersgroep van Erasmus+.

Te beginnen met de laatste, bij aanvraag van een Erasmus+ beurs kunnen studenten aangeven of ze voor eventueel onderzoek benaderbaar zijn. Voor dit onderzoek hebben we de groep Erasmus+ studenten aangeschreven die tussen 2014 en 2018 gebruik hebben gemaakt van het beurzenprogramma. In totaal bestond deze groep uit ongeveer 9.000 mensen. Dit betreft dus ook studenten die mogelijk al zijn afgestudeerd. Aangezien de e-mailadressen van deze groep al enkele jaren oud zijn hebben we niet elke respondent kunnen benaderen.

Omdat we ook studenten willen betrekken die niet naar het buitenland zijn geweest hebben we ook studenten op andere manieren benaderd. ResearchNed beheert een panel van studenten in het mbo. Voor dit onderzoek zijn ongeveer 20.000 studenten aangeschreven die in eerdere onderzoeken hebben aangegeven mee te willen werken aan (beleids-)onderzoek. Deze groep studenten is zorgvuldig geselecteerd en gespiegeld met de groep Erasmus+ studenten (inclusief afgestudeerden) teneinde een goede verdeling te krijgen tussen studenten met en zonder een buitenlandervaring. Tot slot zijn ook de instellingen betrokken bij dit onderzoek. Er is contact gezocht met de Erasmus+ contactpersoon van elke instelling. Uiteindelijk hebben tien instellingen actief de uitnodiging van de vragenlijst verspreid onder studenten. Het is niet bekend hoeveel studenten de vragenlijst uiteindelijk op deze manier hebben gekregen.

Omdat we op verschillende manieren studenten hebben benaderd, heeft weergave van een responspercentage weinig meerwaarde. Uiteindelijk zijn ongeveer 4000 mbo-studenten gestart met de vragenlijst. Niet iedereen heeft de lijst volledig ingevuld. Ook behoorde niet elke respondent (meer) tot de doelgroep. Uiteindelijk houden we een groep van ruim 1.500 studenten over voor de analyse. Om valide uitspraken te kunnen doen over de populatie is de responsgroep gespiegeld aan de gehele populatie. Hierbij hebben we onderscheid gemaakt tussen studenten die al dan niet naar het buitenland zijn gegaan.

Schaalconstructie

Zoals eerder besproken in het onderzoeksrapport, is voor het meten van verschillende persoonlijke vaardigheden gebruikgemaakt van een schaalconstructie. Dit betekent dat verschillende items, na controle van een factoranalyse, tot één schaal zijn geconstrueerd die naar een en dezelfde dimensie wijzen. Zie onderstaand overzicht voor de gebruikte items per schaal:

Ouderlijk ondersteuning

	Mijn ouders of verzorgers...
Items	1. ... vragen naar mijn studie; 2. ... ondersteunen mij financieel bij mijn studie; 3. ... helpen mij bij mijn studie; 4. ... sporen mij aan om in het kader van mijn studie naar het buitenland te gaan.
Betrouwbaarheid	Cronbach's $\alpha = 0,65$

Vertrouwen in anderen

Items	1. We kunnen veel leren van mensen uit andere culturen; 2. In het algemeen zijn mensen te vertrouwen; 3. In de meeste gevallen zijn mensen behulpzaam naar elkaar; 4. Als mensen de kans krijgen, maken ze misbruik van je.
Betrouwbaarheid	Cronbach's $\alpha = 0,61$

Internationale blik

Items	1. Ik voel me zeer nauw verbonden met Nederland; 2. Ik zou best (een tijdje) in het buitenland kunnen wonen als ik klaar ben met mijn studie; 3. Ik ben nergens liever dan thuis bij mijn familie en vrienden; 4. Als ik het geld en de tijd had, dan zou ik veel reizen.
Betrouwbaarheid	Cronbach's $\alpha = 0,66$

Zelfbeeld

Items

1. Over het algemeen ben ik tevreden met mezelf;
2. Ik heb het gevoel dat ik veel heb om trots op te zijn;
3. Ik heb het gevoel dat ik waardevol ben, ten minste op een gelijk niveau met anderen;
4. Ik heb een positieve houding tegenover mezelf.

Betrouwbaarheid

Cronbach's $\alpha = 0,91$

Zelfstandigheid

Items

1. Als ik hulp nodig heb met schoolwerk durf ik dit te vragen aan de docent;
2. Als we moeten samenwerken voor school dan neem ik gemakkelijk het woord;
3. Een medestudent aanspreken die ik niet goed ken, vind ik geen probleem;
4. Ik vind het gemakkelijk om in een nieuwe omgeving (klas of groep) mensen te leren kennen.

Betrouwbaarheid

Cronbach's $\alpha = 0,78$

Studiehouding

Items

1. Ik kan goed zelfstandig mijn studie plannen;
2. Als ik iets niet leuk vind van mijn studie, kan ik me hier moeilijk toe zetten;
3. Ik stel liever niks uit als het om mijn studie gaat;
4. Ik zou eigenlijk meer tijd moeten besteden aan mijn studie.

Betrouwbaarheid

Cronbach's $\alpha = 0,62$

Volledige omschrijving items

Figuur 6.1: Wat zou mbo-studenten die niet naar het buitenland zijn geweest helpen om wel deel te nemen aan een buitenlandse studiereis (bron: E+ mbo mjo-1):

1. Extra financiering om het buitenlandverblijf te kunnen betalen
2. Meer/eerder informatie over het krijgen van een buitenlandbeurs
3. Informatie over visa, paspoorten, verblijfsvergunningen enz.
4. Informatie over hoe het buitenlandbezoek past binnen mijn studie
5. Dat ik weet of ik studievertraging oploopt
6. Vooraf de taal (een beetje) leren
7. Enthousiaste verhalen van medestudenten
8. Enthousiaste verhalen van mijn docent
9. Dat ik mijn (bij)baan kan behouden
10. Dat mijn familie en vrienden me kunnen bezoeken
11. Extra ondersteuning vanwege gezondheid of handicap
12. Anders

Figuur 6.2: De mate waarin mbo-studenten moeilijkheden ervaren als ze naar het buitenland gaan in het kader van de studie (bron: E+ mbo mjo-1):

1. De kosten
2. De (vreemde) taal
3. Weg van familie en vrienden
4. Weinig informatie/ondersteuning (over buitenlandbeurzen)
5. Verlies (bij)baan
6. Verwachte studievertraging
7. Buitenlandbezoek paste niet bij mijn studie
8. Mijn gezondheid of handicap
9. Problemen met visa, paspoorten, verblijfsvergunningen enz.
10. Weinig motivatie
11. Anders

Figuur 7.1: Voorbereiding van de mbo-student op een buitenlandreis (bron: E+ mbo mjo-1):

1. Informatie over het stagebedrijf opgezocht
2. Informatie opgezocht over de plek waar ik zou komen te wonen
3. Informatie opgezocht over het land waar ik naar toe ga
4. Mensen gesproken die al voor school naar het buitenland zijn geweest
5. Een voorlichtingsbijeenkomst van school bezocht
6. Informatie opgezocht over de buitenlandse instelling en/of opleiding
7. Een extra taal geleerd om me beter te kunnen redden in het buitenland
8. Het keuzedeel internationalisering II gevolgd
9. Een cursus gevolgd
10. Er vooraf naartoe geweest
11. Me verdiept in de vakken die ik daar ging volgen
12. Me niet of nauwelijks voorbereid
13. Me anders voorbereid

